

Ekonomiska utsikter

våren 2013

Ekonomiska utsikter | Våren 2013

Diagram

2:1	BNP-tillväxt, årstakter fjärde kvartalet 2012	8
2:2	BNP-utveckling, förlopp	9
2:3	Hemmaefterfrågan.....	9
2:4	Exportandelar till olika länder 2012	9
2:5	Svensk exportmarknad, 18 länder.....	10
2:6	Bytesbalans i Sverige, Tyskland och Storbritannien.....	10
2:7	Arbetslöshet i Storbritannien, Sverige och Tyskland.....	11
2:8	Statsobligationsränta (Benchmark) i några länder	12
2:9	Arbetslöshet i Tyskland, Italien och Frankrike	12
2:10	Arbetslöshet i Norden.....	14
2:11	Huspriser i USA	14
2:12	Sysselsättning och arbetslöshet i USA.....	14
3:1	Inköpschefsindex för industrin och tjänstesektorn	16
3:2	Barometerindikatorn.....	16
3:3	BNP i Sverige	17
3:4	Orderingång på exportmarknaden	18
3:5	Export av varor	18
3:6	Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter.....	18
3:7	RULC, relativ enhetsarbetskostnad.....	18
3:8	Bruttoinvesteringar.....	19
3:9	Bostadsinvesteringar.....	19
3:10	Industrins kapacitetsutnyttjande.....	19
3:11	Reporänta och 7-årig statsobligationsränta	20
3:12	Genomsnittlig bostadsränta	21
3:13	Villapris.....	21
3:14	Skuldkvot och räntekvot.....	21
3:15	Hushållssektorns sparkvot (årsgenomsnitt) och soliditetsställning (1 januari)	21
3:16	Privat konsumtion	22
3:17	Produktion i olika sektorer.....	22
3:18	Arbetade timmar i olika sektorer.....	22
3:19	Produktivitet i olika sektorer.....	23
3:20	Produktivitetens utveckling.....	23
3:21	Nyanmälda platser (s.rens) och varsel.....	24

3:22	Sysselsättning och arbetskraft.....	24
3:23	Arbetslöshet (ILO-definition) 15–74 år.....	24
3:24	Sysselsättningsgrad 20–64 år.....	24
3:25	Sysselsättning arbetare och tjänstemän	25
3:26	Registrerad och underliggande produktivitet i näringslivet	26
3:27	Två vinstmått i näringslivet plus sänkt bolagsskatt.....	26
3:28	Näringslivets vinstläge (riskpremien).....	26
3:29	Löneökning i näringslivet, utfall.....	26
3:30	Löneökning i näringslivet med prognos.....	27
3:31	KPI och KPIF.....	27
4:1	Resurser/behov för kommuner och landsting, exklusive skatteunderlagets utveckling.....	34
4:2	Lönernas och högsta dagpenningens utveckling sedan 1993.....	35
4:3	Brist och sysselsättning i näringslivet	37
4:4	Beveridgekurva 1980–2012	38
4:5	Övergångsfrekvens till arbete efter inskrivningstid.....	39
4:6	Arbetslöshetens klass- och könstrappa 2010.....	40

Tabeller

1:1	Försörjningsbalans och nyckeltal.....	5
2:1	Internationella förutsättningar.....	8
3:1	Försörjningsbalans	16
3:2	Utgående löner.....	25
3:3	Investeringar	27
3:4	Produktion inom olika sektorer	27
3:5	Disponibel inkomst och privat konsumtion	28
3:6	Arbetsproduktivitet	28
3:7	Arbetsmarknadsläget.....	28
3:8	Sysselsättningen enligt NR.....	28
4:1	Finansiellt sparande och offentlig sektor samt indikatorer för avstämning mot överskottsmålet	31

Innehåll

1. Sammanfattning.....	5
2. Fortsatt svag internationell konjunktur.....	8
3. Svensk ekonomi: Segdragen lågkonjunktur och mycket hög arbetslöshet.....	16
4. Oacceptabelt läge på arbetsmarknaden.....	29

LO-ekonomerna utger sedan 1947 en konjunkturrapport.

Den kommer ut två gånger om året, vår och höst.

Detta är 2013 års vårrapport.

Vid frågor om prognosen, ring Lars Ernsäter på telefon 08-796 27 44.

Beräkningarna slutfördes den 17 april.

Den tabell- och diagrambilaga som tidigare varit del av den tryckta rapporten finns att få som pdf-fil.

© Landsorganisationen i Sverige 2013

Omslagsfoto: Lars Forsstedt

Grafisk form: LO

Original: MacGunnar – Information & Media

Tryck: LO-Tryckeriet, Stockholm 2013

ISBN 978-91-566-2872-6

LO 13.04 1 000

1. Sammanfattning

Svag konjunkturutveckling

Den akuta ekonomiska krisen i euroländerna verkar för närvarande vara över och viss stabilisering börjar uppstå. Den europeiska centralbankens agerande har fått stora effekter och har bidragit till stigande börskurser, minskad spridning mellan euroländernas marknadsräntor och att ett antal förtroendeindikatorer har normaliserats. Europakommissionen spår i sin konjunkturrapport från februari 2013 att en vändning uppåt kan ske med början andra halvåret 2013.

Det är dock stora skillnader mellan viktiga exportländers ekonomiska utveckling. Under 2012 sjönk BNP

i euroländerna med nästan 1 procent, medan BNP ökade i Sverige och USA med 1,5 procent och i Norge med 3 procent. I euroländerna sjönk BNP i Italien och Spanien med 2–3 procent medan BNP i Tyskland ökade med 0,5 procent.

Svensk ekonomi är i en segdragen lågkonjunktur. Återhämtningen efter finanskrisen kom av sig i slutet av 2011 på grund av skuldkrisen i euroområdet och allmänt svag internationell BNP-tillväxt. Det finns vissa ljusglimtar i senare tids konjunkturdata men det är troligt att det kommer att ta tid innan en mer påtaglig återhämtning kommer till stånd, inte minst eftersom utvecklingen i omvärlden bedöms bli svag under en längre period.

I år bedöms BNP växa med 1,2 procent. 2014 stiger tillväxttakten något och landar på 2,2 procent. I jämförelse med vår prognos från hösten 2012 är revideringarna mycket små och sammanfaller i stort med de senaste bedömningarna från Konjunkturinstitutet och finansdepartementet.

Den svaga konjunkturen får negativa effekter för arbetsmarknaden. Sysselsättningen väntas bara öka med sammantaget 50 000 personer 2013 och 2014. Det finns en risk att utvecklingen blir sämre mot bakgrund av långsam BNP-tillväxt, lågt kapacitetsutnyttjande och en period av påtagligt svag produktivtetsutveckling. Arbetslösheten väntas bli mycket hög: över 8 procent i genomsnitt både 2013 och 2014.

Inflationen mätt med KPIF väntas stiga något under andra halvåret 2013 och sedan stabiliseras runt 1,5 procent under 2014. Det är klart under Riksbankens mål. De löneavtal som har slutits omfattar tre år. Det minskar eventuell osäkerhet kring lönebildningen och ger en tydlig signal om att det inte kommer några inflationsimpulser från arbetsmarknaden.

Den tröga utvecklingen i omvärlden kommer att hålla tillbaka exporten. Den inhemska efterfrågan, särskilt konsumtionen, kommer att vara den viktigaste drivkraften för tillväxten. Förutsättningarna för en återhämtning driven av inhemsk efterfrågan är egentligen goda. De offentliga finanserna är starka och hushållens sparande är högt. Den ekonomiska politiken har därför stora möjligheter att göra skillnad.

Försörjningsbalans och nyckeltal

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Privat konsumtion	2,1	1,5	2,2	2,7
Offentlig konsumtion	1,1	0,8	0,9	0,7
Investeringar	6,4	3,4	1,3	3,7
Lagerinvesteringar ¹	0,5	-1,1	0,0	0,0
Export av varor och tjänster	7,1	0,7	1,4	4,4
Import av varor och tjänster	6,3	-0,1	2,3	4,9
BNP kalenderkorrigerad	3,7	1,2	1,2	2,2
BNP	3,7	0,8	1,2	2,1
Nyckeltal:				
Sysselsättning	2,3	0,6	0,5	0,5
Arbetslöshet, ILO, 15–74 ²	7,8	8,0	8,3	8,4
Sysselsättningsgrad, 20–64 ³	79,4	79,4	79,2	79,2
Timlön	2,4	3,1	2,7	2,8
Produktivitet i näringslivet	2,4	1,6	1,5	2,3
KPI	3,0	0,9	0,2	1,1
KPIF	1,4	1,0	1,0	1,4
Real disponibel inkomst	3,5	2,5	3,2	2,1
Bytesbalans ⁴	7,3	7,0	6,1	6,1
Reporänta ⁵	1,8	1,5	1,0	1,0
USD/SEK ⁵	6,50	6,78	6,43	6,43
EUR/SEK ⁵	9,03	8,71	8,38	8,35

Tabell 1:1

Källa: SCB, Riksbanken samt egna beräkningar

- 1 Förändring i procent av föregående års BNP.
- 2 Procent av arbetskraften.
- 3 Procent av befolkningen 20–64.
- 4 Procent av BNP.
- 5 Årsgenomsnitt, procent.

Använd finanspolitiken för att kraftfullt sänka arbetslösheten

Den höga arbetslösheten är vår tids största samhällsproblem. Sverige är i stort behov av en mer kraftfull jobbpolitik och ambitionerna måste öka väsentligt om

den långvarigt höga arbetslösheten ska gå att ta ner. För detta behövs både mer av efterfrågestimulanser och mer av kompetenshöjande arbetsmarknads- och utbildningspolitik.

De närmaste åren kännetecknas av ett mycket lågt utnyttjande av arbetskraft och kapital. Svag internationell tillväxt väntas hålla tillbaka tillväxten i Sverige även under de närmaste åren. Det innebär att en ekonomisk politik för att snabba på en återhämtning och få ner arbetslösheten främst måste bygga på att stimulera inhemsk efterfrågan.

Även om Riksbanken håller räntan oförändrad vid 1 procent både i år och nästa blir penningpolitiken för stram i förhållande till det mycket svaga konjunkturläget. I vår prognos blir inflationen låg och klart under Riksbankens mål i år och nästa år. LO-ekonomerna anser att räntan omgående borde sänkas med 50 punkter och att de räntebanor som direktionens minoritet argumenterar för är rimliga i förhållande till vår prognosbild.

Vi tvingas dock konstatera att Riksbanken i dag inte bedriver en optimal penningpolitik. Styrräntan är för hög givet den inflationsutveckling som är trolig och den höga arbetslösheten. Riksbanken bidrar till att arbetslösheten ligger kvar på höga nivåer. LO-ekonomerna anser att det finns behov av omfattande åtgärder inom ramen för finanspolitiken.

Vi har räknat på ett stimulanspaket som skulle innebära en satsning på totalt 70 miljarder. Denna satsning innehåller 15 miljarder i höjda transfereringar till hushållen, vilket både innefattar högre reala ersättningar samt en indexering av inkomstförsäkringar och barnbidrag på sikt. Vi föreslår att man höjer statsbidragen till kommuner och landsting med 30 miljarder för att möta de behov som befolkningsutvecklingen ger upphov till och för att skapa utrymme för en permanent ambitionshöjning i de kommunala verksamheterna. Vi föreslår vidare en nivåhöjning av de statliga investeringarna på 10 miljarder per år samt slutligen en temporär stimulans till bostadsbyggande och bostadsinvesteringar på 15 miljarder kronor.

Stimulansåtgärd	Mdr kr	Varaktighet
Transfereringar till hushåll	15	Permanent
Höjda statsbidrag	30	Permanent
Statliga investeringar	10	Permanent
Bostadsinvesteringar	15	Temporär
Summa	70	

En tydlig finanspolitisk stimulans i storleksordningen 70 miljarder kan bidra till en högre sysselsättning med sammantaget cirka 100 000 personer under några års tid. Det skulle i sin tur bidra till att arbetslösheten sjunker med 2 procentenheter. Sluteffekten på stats-

budgeten blir lägre än den initiala satsningen. Detta beror på att stimulansen innebär att skattebaser ökar och arbetslösheten minskar samt att stimulansen ger positiva följd effekter på ekonomin.

Behoven av en mer aktiv finanspolitik är dock inte enbart beroende av konjunkturläget utan springer även ur ett långsiktigt behov. De långsiktiga behoven handlar framför allt om ökade resurser till kommunal verksamhet, bättre a-kassa, en värdesäkring av hushållens transfereringar samt en högre kvalitet i den aktiva arbetsmarknadspolitik. Detta görs i form av en efterfrågestimulans men är till stor del strukturellt betingade åtgärder. Dessa satsningar ska motsvara en långsiktig politisk viljeinriktning att bibehålla det offentliga åtagandet på åtminstone dagens nivå, det vill säga se till att värdet inte urholkas över tid.

För att detta åtgärds paket ska fungera som kraftigt konjunkturförstärkande och bidra till att minska arbetslösheten måste åtgärds paketet åtminstone i ett första skede vara ofinansierat. Både KIs och finansdepartementets beräkningar av den långsiktiga utvecklingen av de offentliga finanserna tyder på att det finns utrymme för satsningar. Detta är starka argument för att inte den finanspolitiska stimulansen vi föreslår utgör ett hot mot de offentliga finanserna på sikt. Dock skulle vår föreslagna utgiftsökning bidra till att de offentliga finanserna inte uppnår ett överskott på en procent av BNP inom de närmaste åren.

Matchningen mellan arbetsökande och lediga jobb lyfts allt oftare fram som ett problem i den ekonomisk-politiska debatten. Frågan har bäring på vad som är möjligt att åstadkomma med ekonomiska stimulanser. Om det inte är möjligt att fylla vakanser med arbetsökande får en expansiv penning- eller valutapolitik liten effekt på arbetslöshet och sysselsättning. Däremot kan inflationen ta fart om ökad efterfrågan leder till att arbetsgivare vill anställa samma personer och konkurrerar med höjda löner.

Hur väl matchningen fungerar är dock svårt att mäta. I stället får man förlita sig på skattningar och indikatorer. Vi har studerat bristtal, den så kallade Beveridgekurvan och övergångsfrekvenserna till arbete och vi ser inga tecken på att problemen är så stora som det ofta beskrivs i debatten.

Vi menar därför att det är möjligt att på några års sikt minska arbetslösheten med 2 procentenheter utan att det uppstår störningar i ekonomin. Vår bedömning är att arbetslösheten kan komma att hamna runt 6 procent när våra förslag har fått full effekt. Det är en nivå som inte är särskilt låg i jämförelse med olika bedömares skattningar av den långsiktigt uthålliga arbetslösheten.

Att matchningen fungerar på bästa tänkbara sätt är dock viktigt för att vi ska kunna ha ett fullt kapa-

citetsutnyttjande. Vi föreslår därför också en politik för förbättrad matchning. På kort sikt kan matchningen underlättas genom bland annat aktiv och kompetenshöjande arbetsmarknadspolitik, arbetsförmedling och ökad geografisk rörlighet. På längre sikt handlar matchning till stor del om att ungdomar utbildar sig för att möta arbetsmarknadens behov och att vuxenutbildningen ger möjligheter att omskola eller vidareutbilda sig senare i arbetslivet.

Vi föreslår:

- Slopa den jobbpolitik som ensidigt och specifikt riktar sig mot lägre kvalificerade låglönejobb.
- Främja en positiv strukturomvandling så att fler kvalificerade jobb skapas i "mellanskiktet".
- Fokusera utbildningssatsningarna på att höja arbetskraftens lägsta utbildningsnivå. Det inkluderar insatser för att säkerställa att alla elever kan få slutbetyg från gymnasiet.
- Stärk möjligheterna till vuxenutbildning för både studie- och yrkesförberedande utbildningar på såväl gymnasienivå som eftergymnasial nivå.
- Öka antalet platser i den yrkesförberedande arbetsmarknadsutbildningen från dagens knappa 12 000 platser till 40 000, och fördubbla samtidigt antalet platser i den förberedande arbetsmarknadsutbildningen till cirka 30 000 platser.
- Erbjud fler arbetslösa med långa arbetslöshetstider subventionerad sysselsättning.
- Rikta intensivare förmedlingsinsatser till alla arbetslösa som behöver det, oavsett arbetslöshetsperiodens längd.
- Utforma familje- och välfärdspolitiken för att understödja deltagande i arbetskraften.

2. Fortsatt svag internationell konjunktur

DEN AKUTA EKONOMISKA krisen i euroländerna verkar för närvarande vara över och viss stabilisering uppstår. Botten är nådd. Sparpaket har levererats av skuldtyngda stater, ECB garanterar att köpa statsobligationer på andrahandsmarknaden, reporäntorna förblir låga, börserna vänder uppåt, spridningen mellan länders marknadsräntor minskar och ett antal förtroendeindikatorer normaliseras. Huspriserna börjar stabiliseras. Europakommissionen spår i sin konjunkturrapport från februari 2013 att en vändning uppåt kan ske med början andra halvåret 2013.

Det är stora skillnader mellan länders ekonomiska utveckling under 2012. I årstakt sjönk BNP i euroländerna med nästan 1 procent. I Italien och Spanien sjönk BNP med 2–3 procent medan den sjönk med 1 procent i Danmark och Finland. Tysklands BNP ökade med 0,5 procent. I Sverige och USA ökade BNP med 1,5 procent medan den ökade med 3 procent i Norge. Den exportmarknadsvägda¹ BNP-utvecklingen steg med 0,2 procent.

BNP-tillväxt, årstakter fjärde kvartalet 2012

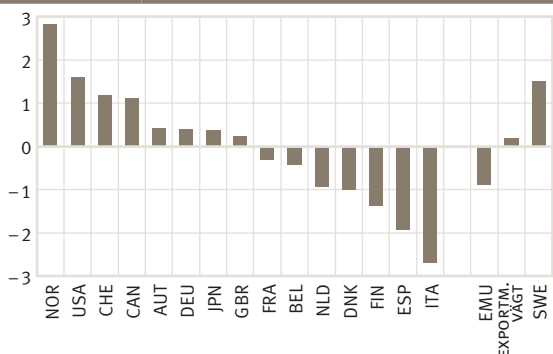

Diagram 2:1

Källa: Eurostat samt egna beräkningar

Den nuvarande svaga internationella konjunkturen startade under fjärde kvartalet 2011. Dessförinnan hade konjunkturen börjat hämta sig efter finanskrisen 2008–2009. Den exportmarknadsvägda BNP hade då sedan tredje kvartalet 2009 växt kvartal för kvartal med 0,5 procent. Sedan tredje kvartalet 2011 har den exportmarknadsvägda BNP-utvecklingen dock nästan stagnerat. Enligt den prognos som Europakommissionen presenterade i februari 2013 så kommer den exportmarknadsvägda BNP-utvecklingen att återgå till

1 Ländernas BNP-utveckling sammanvägda efter deras betydelse som mottagare av svensk export.

en kvartalstillväxt på 0,5 procent under andra halvåret 2013, vilket ger en årstakt på 2 procent.

Mätt mellan helåren så ökade exportmarknadsvägd BNP 2012 med 0,6 procent och väntas 2013 öka med 0,7 procent. År 2011 ökade det sammanlagda BNP för våra viktigaste exportmarknader med nästan 2 procent och 2014 väntas BNP åter öka i samma takt. Tillväxten i euroländerna som genomsnitt är betydligt svagare än

Internationella förutsättningar

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
BNP-utveckling enl EU feb 2013				
Österrike	2,7	0,7	0,7	1,9
Belgien	1,8	-0,2	0,2	1,5
Kanada	2,6	1,8	1,6	2,1
Danmark	1,1	-0,4	1,1	1,7
Finland	2,8	-0,1	0,3	1,2
Frankrike	1,7	0,0	0,1	1,2
Tyskland	3,1	0,9	0,5	2,0
Italien	0,6	-2,2	-1,0	0,8
Japan	-0,5	2,0	1,1	1,6
Nederländerna	1,1	-0,9	-0,6	1,1
Norge	2,6	3,3	2,7	3,1
Schweiz	1,9	1,0	1,4	1,9
Storbritannien	0,9	0,2	0,9	1,9
USA	1,8	2,2	2,0	2,6
Spanien	0,4	-1,4	-1,4	0,8
Expmvägd BNP	1,8	0,6	0,8	1,9
Sverige	3,7	1,2	1,2	2,2
EMU	1,6	-0,5	-0,3	1,3
Grupp Nord ¹	2,9	0,9	0,6	2,0
Grupp Syd ²	1,0	-0,7	-0,2	1,2
Svensk exportmarknadstillväxt				
Råoljepris, Brent USD/fat ³	111,0	111,8	110,4	109,7
Växelkurs EUR/USD ³	1,39	1,28	1,30	1,30

Tabell 2:1 Källa: Europakommissionen, Macrobond samt egna beräkningar

1 Tyskland, Österrike, Danmark, Finland och Norge.

2 Frankrike, Italien, Storbritannien, Belgien, Nederländerna och Spanien.

3 Årsgenomsnitt.

i de länder som utgör våra viktigaste exportmarknader. I euroländerna minskar BNP med omkring 0,5 procent under både 2012 och 2013. År 2014 väntas BNP-utvecklingen bli knappt 1,5 procent.

I Västeuropa är konjunkturen betydligt bättre i de nordligare länderna. Grupp Nord (BNP-vägt) har en liknande konjunkturutveckling som den exportmarknadsvägda medan de sydligare länderna (grupp Syd) har en betydligt sämre BNP-utveckling. Svensk tillväxt har varit högre än i de flesta europeiska länder. Sedan första kvartalet 2009 och fram till fjärde kvartalet 2014 väntas Sveriges BNP öka med 17 procent. Grupp Nords BNP väntas öka med 12 procent medan grupp Syds BNP väntas öka med endast 3 procent.

Den relativt goda utvecklingen av BNP-tillväxten på svensk exportmarknad beror främst på en relativt god konjunkturutveckling i Norge och USA. En sammanvägning av EU-ländernas BNP med svenska exportmarknadsvikter visar att BNP legat stilla i denna grupp under åren 2012 och 2013.

BNP-utveckling, förlopp

Sammanvägt med exportmarknadsvikter, volymindex

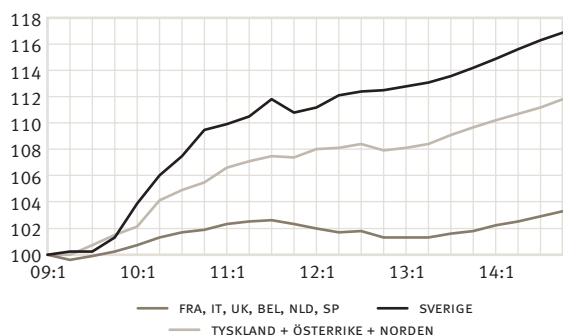

Diagram 2:2

Källa: Macrobond samt egna beräkningar

Hemmaefterfrågan

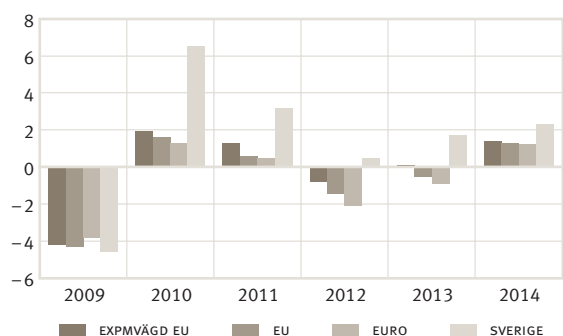

Diagram 2:3

Källa: Europakommissionen samt egna beräkningar

Den svaga ekonomiska utvecklingen i EU-länderna beror till stor del på kraftiga åtstramningar med anledning av stora offentliga budgetunderskott. Det strukturella budgetunderskottet låg 2010 i genomsnitt på 5 procent och den offentliga bruttoskulden var i storleksordningen 80 procent av BNP. Under åren 2011–2013 genomförs stora offentliga sparpaket som enligt Europakommissionen väntas ta ned det strukturella underskottet till 2 procent av BNP. Sparpaketen har kraftigt dämpat hemmaefterfrågan som sammanlagt under 2011–2013 har minskat med 1,5 procent. Sverige hade ett strukturellt överskott 2010. Detta har använts för att upprätthålla den inhemska efterfrågan, som under perioden 2011–2013 sammanlagt ökat med 5 procent.

Sarpaketen har dock bidragit till att dämpa den finansiella oron och det finansiella kapitalet börjar nu söka sig tillbaka till problemländerna och acceptera en lägre ränta än tidigare. I de länder som haft en mer stabil situation börjar därför de extremt låga långa räntorna att stiga när finansmarknaden flyttar sina placeringar. Börsvärdena har stigit i de flesta länder och förtroendeindikatorerna har börjat vända upp. Den stabila finansiella situationen väntas under andra halvåret 2013 att ge positiva effekter på ekonomierna och 2014 väntas BNP växa med 1,5 procent inom EU. Som beskrivits stagnerade nästan den svenska exportmarknaden inom EU-länderna under 2012. Den återhämtar sig något i år, för att öka med 5 procent 2014.

För svensk exportutveckling är inte enbart marknadstillväxten av betydelse utan även hur stor andel som utgör investeringsvaror. Sverige är en stor exportör av investeringsvaror. År 2012 minskade maskininvesteringarna med 4 procent i EU-länderna som genomsnitt. Under år 2013 bedömer vi att utvecklingen stagnerar men att det sedan sker en ökning med 5 procent under 2014. En exportmarknadsvägning av investeringsutvecklingen i EU ger ett något bättre utfall med en

Exportandelar till olika länder 2012

Procent

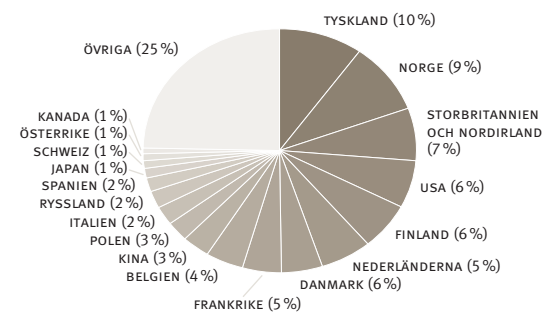

Diagram 2:4

Källa: SCB

minskning på 2 procent 2012 och en prognostiserad ökning med 2 procent i år.

Den svenska exportmarknadstillväxten i de 15 industriländerna i tabellen ovan är betydligt högre än när enbart EU-länderna vägs samman. Den svenska exportmarknaden är dock större än så. Exporten till Kina, Polen och Ryssland har ökat under senare år och är nu sammanlagt nästan lika stor som till någon av våra största exportländer Norge eller Tyskland. Så mycket som 75 procent av svensk export går till dessa sammanlagt 18 länder.

Den svenska exportmarknaden till dessa 18 länder ökade 2012 med nästan 1,5 procent. Under andra halvåret 2013 börjar exportmarknadstillväxten ta fart och väntas öka med 2,5 för helåret 2013 och 5 procent 2014.

Den svaga konjunkturen under 2012 och första halvåret 2013 resulterar i att BNP-gapen åter ökar i EU-länderna. I EU som genomsnitt väntas skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP i år uppgå till 3 procent av potentiell BNP. I Sverige är skillnaden hälften så stor. Budgettätstramningar och ett högt hushållssparande har bidragit till det stora BNP-gapet i EU-länderna.

Svensk exportmarknad, 18 länder Procentuell förändring

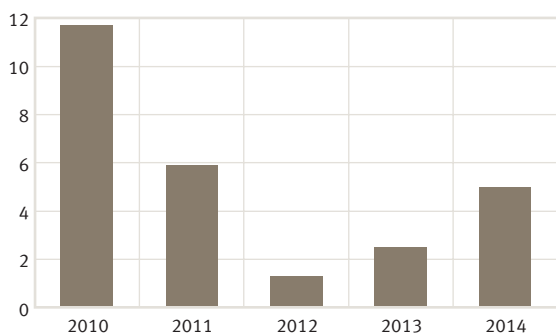

Diagram 2:5 Källa: Europakommissionen, SCB samt egna beräkningar

Det höga hushållssparandet beror till en del även på att huspriserna har fallit. Huspriserna börjar nu att stabiliseras i de flesta EU-länder. I Spanien fortsätter dock priserna nedåt. I USA har huspriserna börjat stiga något medan de i Norge har stigit stabilt under de senaste åren.

Hushållens höga sparande och det stora BNP-gapet för EU-länderna ger vid handen att det finns potential för en högre tillväxt än vad denna prognos visar. I takt med att räntorna går ned och konjunkturen vänder upp kan man vänta sig att huspriserna börjar stiga i de flesta länder. Det kan minska hushållens sparbehov och medföra att sparkvoten blir lägre och BNP-tillväxten högre än i denna prognos. Det finns dock fortfarande en risk för motsatt utveckling. Skulle de samordnade insatserna inom EU för stabilitet på obligationsmark-

naden och ländernas åtgärder för att stabilisera sina offentliga finanser avbrytas finns risken att marknadsräntorna åter börja stiga och att BNP-tillväxten därmed blir lägre än i denna prognos.

Storbritannien

Storbritannien har sedan år 2008 haft en mycket svag ekonomisk utveckling. BNP-tillväxten har under de senaste kvartalen, i fasta priser, befunnit sig omkring noll. Huvudförklaringen till den dåliga ekonomiska tillväxten är den kraftigt försvagade utvecklingen av produktiviteten som är resultatet av bland annat en låg strukturomvandling och stora problem i den tidigare starkt växande finanssektorn.

Även arbetsmarknaden utvecklas svagt. Arbetslösheten i Storbritannien är nästan lika hög som i Sverige och uppgår till närmare åtta procent. Därtill hålls arbetslösheten nere och sysselsättningen uppe genom framväxten av dåligt betalda deltidsarbeten.

Under den konservativa regeringen har Storbritannien blivit ett av de länder som mest konsekvent förespråkar kraftiga nedskärningar i finanspolitiken i syfte för att möta den ekonomiska nedgången. Det uttalade syftet med nedskärningarna har varit att skapa förtroende för den brittiska ekonomin. Så har dock inte blivit fallet, i stället har kreditbetygen för den brittiska ekonomin sänkts.

Centralbanken har bedrivit en aktiv och expansiv penningpolitik och inflationen har tillåtit att ligga väl över två procent. Det brittiska pundet har därmed försvagats. Men trots försvagad växelkurs så har inte den brittiska exporten fått fart. Vi bedömer att den brittiska ekonomin kommer att fortsätta att utvecklas svagt under år 2013 och 2014. Det svaga brittiska pundet kan försvåra för svensk export till Storbritannien.

Premiärminister Cameron har deklarerat att han avser hålla en folkomröstning om Storbritanniens med-

Bytesbalans i Sverige, Tyskland och Storbritannien Procent av BNP

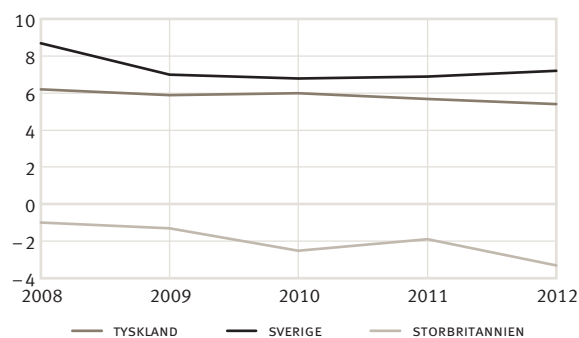

Diagram 2:6

Källa: Macrobond/IMF

lemskap i EU under nästa mandatperiod. Förslaget om folkomröstningen genomförs framför allt som ett sätt att hantera stora interna spänningar inom det konservativa partiet i synen på Storbritanniens EU-medlemskap. Osäkerheten om Storbritanniens framtid inom den Europeiska Unionen bidrar på marginalen till att än mer försämra utsikterna för den brittiska ekonomin.

Tyskland

Tysklands ekonomi återhämtade sig snabbt efter nedgången under finanskrisen. Landets BNP växte med drygt tre procent under år 2011. Men under de senaste kvartalen har tillväxten bromsat in. Landet bedöms få en svag ekonomisk utveckling under 2013 och 2014.

Tysk ekonomi har en central roll för att stärka tillväxtförutsättningarna för de euroländer med ekonomiska problem. Idag har Tyskland stora bytesbalansöverskott. En mer expansiv ekonomisk politik i Tyskland som också tillåter ökade lönekostnader skulle kunna bidra till att minska obalanserna inom eurozonen.

Tysklands arbetsmarknad har under ungefär i ett årtionde utvecklats väsentligt starkare än i de flesta andra länder inom Europa. Arbetslösheten har under perioden halverats. Den tyska arbetsmarknaden präglas dock också av stora problem. Den låga arbetslösheten har delvis skett på bekostnad av en arbetsmarknad präglad av försämrade villkor för löntagarna. De låga lönerna inom vissa sektorer har drivit fram en ökad politisk acceptans för att införa lagar om minimilön, vilket nu diskuteras.

Tyskland leds idag av koalitionsregering mellan Kristdemokraterna och Liberalerna. Det kommer att hållas parlamentsval i höst. Opinionsundersökningar tyder på att Kristdemokraterna kommer att gå stärkta ur det valet. En ny regering kan, eventuellt, efter valet ha större möjligheter att föra en mer aktiv ekonomisk politik för att minska obalanserna inom Europa.

Arbetslöshet i Storbritannien, Sverige och Tyskland Procent

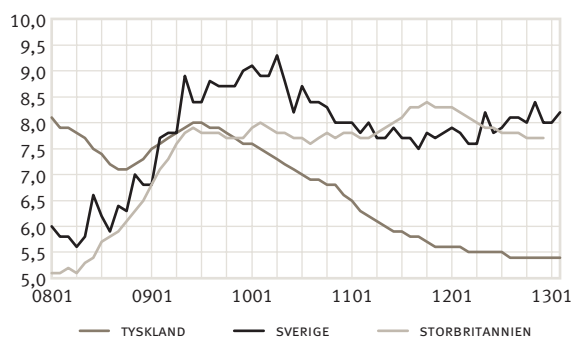

Diagram 2:7

Källa: Macrobond/Eurostat

Den europeiska ekonomiska krisen

Den europeiska ekonomiska krisen är nu inne på sitt sjätte år. En central förklaring till krisens djup är bristen på reglering på EU-nivå av finansiella institutioner. I flera länder har statskuldena skjutit i höjden i takt med att regeringarna ansett sig tvingade att på nationell basis rädda fallande banker.

En annan viktig förklaring är de stora obalanserna i konkurrenskraft som finns inom eurozonen. Flera europeiska länder har under lång tid haft ett kostnadsläge som är och har varit allt för högt givet ländernas produktivitet. Det avspeglas bland annat i en negativ bytesbalans i handeln med omvärlden. Men trots kraftigt bristande konkurrenskraft i flera euroländer så rädde det fram till år 2008 ungefär samma statslåneränta inom hela eurozonen. De låga riskpremierna byggde på den felaktiga bedömningen att risken att låna ut till exempelvis Grekland var ungefär lika stor som risken att låna ut till Tyskland.

När Greklands stora ekonomiska problem allt mer uppmärksammades började riskpremierna växa mellan länderna inom eurozonen. I takt med att det stod klart att det politiska systemet inom EU var oförmöget att finna en snabb lösning på Greklands problem så steg riskpremierna även i andra euroländer som uppfattades som ekonomiskt utsatta.

Till slut tvingades ett första halvhjärtat stödpaket till Grekland fram. Det följdes därefter av stödpaket till Portugal och Irland samt nya paket till Grekland. År 2013 fick även Cypern ett stödpaket. Stödpaketen innebär att övriga euroländer lånar ut pengar till krisländerna eftersom de räntor som den privata marknaden begär har varit högre än vad länderna ekonomiskt har kunnat bära.

Stödpaketen har följts av hårda krav på offentliga sparpaket, i syfte att stärka förtroendet för ländernas betalningsförmåga, så att länderna själva ska kunna låna på den privata finansmarknaden. Strategin att krisländerna genom hårda besparingar ska imponera på obligationsköparna har inte renderat några stora framgångar. Tvärtom så har besparingspaketen bidragit till att kraftigt försämra den ekonomiska utvecklingen och därmed lett fram till ökade skulder som andel av BNP.

De senaste åren har präglats av en kapitalflykt bort från euroområdets periferi till euroområdets kärna. Detta har kommit att accentuera klyftorna inom eurozonen. Värt att notera är att EU-ländernas kärnländer Tyskland och Frankrike trots relativt hög statskuld och stor bankexponering mot krisländerna har kunnat fortsätta att låna mycket billigt.

Den europeiska ekonomiska krisen, forts.

Den europeiska centralbanken ECB har under krisen agerat allt mer aktivt. Inledningsvis ansåg sig ECB vara synnerligen begränsad av det politiska mandat man hade. Men ECB har kommit att tolka sitt mandat allt mer liberalt. ECB har genomfört omfattande stödköp av skuldpaper från de euroländer som har pressats av stigande räntor. Finansieringen av banker i euroområdet har påtagligt underlättats av att ECB på fördelaktiga villkor lånat ut mycket stora summor. ECBs agerande har bidragit till att pressa tillbaka räntan och har därmed gett krisländerna bättre möjlighet att klara sin offentliga finansiering.

Det politiska systemet inom EU har gång på gång annonserat nya insatser för att hantera den ekonomiska krisen. De mest betydelsefulla insatserna är dels Finanspakten som har stramat upp euroländernas finanspolitiska ramverk, dels ett första steg mot en Bankunion – där ECB getts i uppdrag att få huvudansvar för övervakningen av de största bankerna inom Europa.

Men den mest effektiva insatsen för att stabilisera ekonomin inom eurozonen och få ner riskpremierna har ECB stått för. ECB beslöt i september år 2012 att öppna upp för möjligheten att köpa av euroländer utgivna statsobligationer på andrahandsmarknaden. Detta initiativ, kallat OMT (outright monetary transactions), har ännu inte praktiserats. Vetskapen om att ECB är beredd att agera bredare har i sig räckt, åtminstone än så länge. För att ett land ska kunna omfattas av OMT så ställer ECB krav på att landet följer de politiska åtaganden som gjorts i samband med överenskommelserna om stödpakten.

Av diagram 2:8 framgår att ränteskillnaden mot Tyskland påtagligt sjönk i september 2012, när ECB lanserade OMT.

ECBs initiativ med OMT har lyckats pressa ner riskpremierna på räntorna rejält – mest för de länder som hade högst ränta. Räntefallet efter ECBs ingripande indikerar att nivån på riskpremierna inte enkom var knuten till statsskuld och budgetunderskott utan också var kopplad till marknadens rädsla för *euroexit* (det vill säga utträde ur Euron) och likviditetsproblem.

Den politiska utvecklingen i Europa har under krisåren varit mycket instabil. Flera politiska ledare har tvingats bort, stora partier har fått se sitt stöd raseras och fascistiska strömningar växer i flera EU-länder. Arbetslösheten i Europa har nått nya toppnivåer.

Det finns en växande politisk insikt om att besparingsprogrammen inom eurozonen inte når sitt syfte om att stärka förtroendet för krisländernas ekonomiska stabilitet. Besparingsprogrammen bidrar dessutom till att undergräva den politiska stabiliteten i flera länder. Allt fler europeiska politiska företrädare ställer nu krav på att de långsiktiga tillväxtfrågorna ska betonas tydligare. Ett exempel på denna omsvängning är det brev den avgående italienska premiärministern Mario Monti skickade till sina forna EU-kollegor vid EU-toppmötet i mars. I brevet pekade Monti på hur hela EU-projektet nu tappar folkligt stöd och han vädjade om en större flexibilitet i kraven på budgetsanering och ett större fokus på reformer för tillväxt.

Statsobligationsränta (Benchmark) i några länder Procent

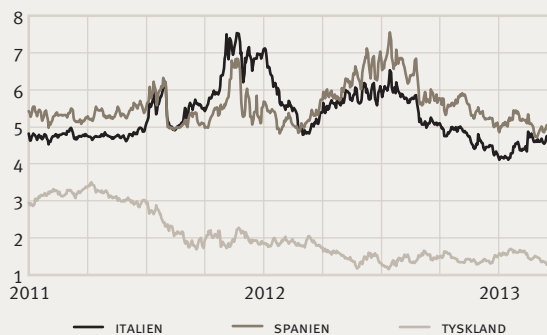

Diagram 2:8

Källa: Macrobond

Arbetslöshet i Tyskland, Italien och Frankrike Procent

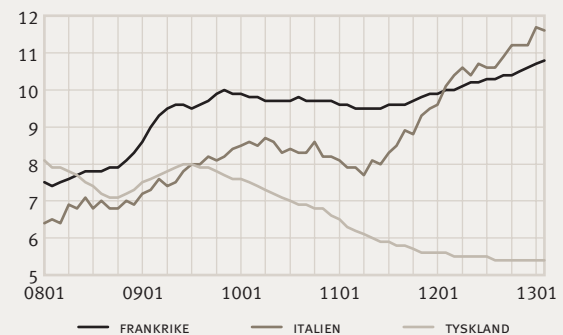

Diagram 2:9

Källa: Macrobond/Eurostat

Norge står akkurat starkt

Den starka norska ekonomin tycks bromsa in något. Under andra halvåret i fjol saktade exporten in, och industriproduktionen minskade mot slutet av året, samtidigt som den privata konsumtionen stagnerade.

Konsumentförtroendet tycks dock inte ha dämpats och en god löneökningstakt under året bidrar sannolikt till att lyfta konsumtionen igen. En risk gäller bostadspriserna som har ökat kraftigt under de senaste åren. Under 2011 ökade priserna med 9,0 procent och med ytterligare 7,7 procent under 2012. Uppgifter från januari 2013 tyder på fortsatt kraftiga prisökningar. Prisökningarna beror främst på att bostadsbyggandet tidigare inte har hängt med befolkningsökningen, samtidigt som hushållens realinkomster ökat betydligt och räntorna varit historiskt låga. Faran för en eventuell bubbla på norsk bostadsmarknad kan dock ha minskat något i och med att bostadsbyggandet har tagit fart under fjolåret och byggandet ligger för närvarande i linje med befolkningsökningen.

Den norska arbetslösheten är betydligt lägre än i något annat europeiskt land. Under hösten 2012 ökade dock arbetslösheten från 3,0 till 3,5 procent. Det är den högsta nivån sedan slutet av 2010. Norsk ekonomi, och därmed arbetsmarknad, har klarat finanskrisen bättre än andra länder. En viktig förklaring är att norsk branschammansättning har varit mindre sårbar och viktiga exportmarknader inte har påverkats lika kraftigt av finanskrisen som andra branscher. Vid sidan av oljan är metallindustrin viktig för norsk export med exportmarknader i tillväxtländer som exempelvis Kina. I Sverige och Finland har däremot exporten av exempelvis fordon och elektronik till främst krisområden som Europa och USA påverkats betydligt mer av finanskrisen.

Under 2012 bedöms fastlands-BNP ha ökat med 3,3 procent. I år är vår prognos att fastlands-BNP ökar med 2,7 procent och under 2014 med 3,1 procent.

Finland utvecklas svagast i Norden

Under våren 2012 gick Finland in i en ny svag period. Under det sista kvartalet i fjol sjönk BNP med 0,5 procent jämfört med föregående kvartal. BNP ligger fortfarande betydligt lägre än toppen innan finanskrisen och många bedömer att det dröjer till slutet av 2015 innan hela BNP-tappet är återvunnet.

Det största problemet för Finlands ekonomi är den kraftigt minskade industriproduktionen efter finanskrisen. Tillväxten har varit svag på Finlands exportmarknader. Exporten till Ryssland, som står för cirka 10 procent av finsk export, är fortfarande 30 procent lägre än toppnivån 2008. Trots en liknande branschstruktur som i Sverige har finsk industri haft det betydligt tuffare än den svenska under finanskrisen. En-

ligt Konjunkturinstitutet, samt finska bedömare, finns flera tecken som tyder på att finsk konkurrenskraft har försvagats under senare år. Det beror framför allt på en snabbt krympande IKT-sektor (informations- och kommunikationsteknologi), och svårigheter för det dominerande företaget Nokia, som varit mycket betydelsefullt för finsk ekonomi. Den finska exporten av elektrisk och optisk utrustning, som är en stor del av finsk export, har minskat med 40 procent sedan 2008. Den svenska exporten i samma bransch ökade däremot med 30 procent under samma period. Den fasta växelkursen försvårar en anpassning av den finska konkurrenskraften. Sedan 2011 har det mångåriga bytesbalansöverskottet övergått till ett underskott.

Höjningen av mervärdesskatten och stigande världsmarknadspriser på livsmedel förväntas motverka en mer markant nedgång av inflationen, som fortfarande är relativt hög. Under 2012 ökade inflationen med 2,9 procent. Vi bedömer att inflationen kommer att ligga över euroområdets medelinflation under flera år framöver.

Hittills har sysselsättningen främst minskat inom industrin. Men nu varnas för uppsägningar i branscher med svag produktivitet utveckling. Det kan exempelvis beröra den offentliga sektorn. På grund av svaga tillväxtutsikter, och de senaste årens måttliga produktivitetstillväxt, ökar risken för stigande arbetslöshet under 2013. Den försiktiga arbetslöshetsnedgången under 2012 tycks alltså vara tillfällig. Trots att finsk ekonomi har utvecklats betydligt svagare än den svenska har arbetslöshetstalen i de båda länderna följt varandra under senare år. Det beror framför allt på att den långsamma ökningen i arbetsutbudet har hållit tillbaka en ännu sämre arbetslöshetsutveckling i Finland. Skillnaderna visar sig istället i sysselsättningsgraden som är högre i Sverige för både män och kvinnor än i Finland.

Vändningen väntas först till sommaren i år och tillväxttakten för helåret 2013 blir låg. Under 2014 ökar tillväxten snabbare till följd av ökad nettoexport och stigande efterfrågan på investeringar. BNP bedöms ha minskat med 0,1 procent under 2012. Därefter ökar BNP med 0,2 respektive 1,2 procent under 2013 och 2014.

Danmark tyngs av svag privat konsumtion

Den danska ekonomin fortsätter att utvecklas svagt. Under det tredje kvartalet i fjol föll den privata konsumtionen. En förklaring är att hushållen fortfarande drar ner på sin skuldsättning, inte minst på grund av kraftigt fallande bostadspriser, eftersom de har betydligt högre skuldkvot än övriga nordiska länder. Detta, tillsammans med en negativ reallönetillväxt ger en svag inhemsk efterfrågan. Sjunkande inflationstakt kommer dock att motverka nedgången av reallönerna under året. En lägre nettoexport bidrog samtidigt till att

dämpa tillväxten under andra halvåret i fjol. I takt med stigande efterfrågan från omvärlden kommer sannolikt exporten att bidra positivt till BNP-tillväxten framöver.

Enligt den danska regeringen kommer den offentliga konsumtionen att öka med 0,8 procent per år framöver. Efter tidigare förseningar av stimulansåtgärder är det dock tveksamt om detta kommer att infrias fullt ut. Den negativa inlåningsräntan har dock haft avsedd effekt att stärka den danska kronan mot euron, varför centralbanken har höjt räntan under inledningen av 2013.

Arbetslösheten ökade dramatiskt under finanskrisen och har sedan dess legat kvar på en hög nivå ungefär jämförbar med Sveriges och Finlands. Den svaga ekonomiska utvecklingen kommer inte att förbättra arbetsmarknadsläget nämnvärt under prognosperioden.

BNP bedöms ha minskat med 0,5 procent under första året. I år är prognosen att BNP ökar med 1,1 procent och med 1,7 procent 2014.

Arbetslöshet i Norden

Procent

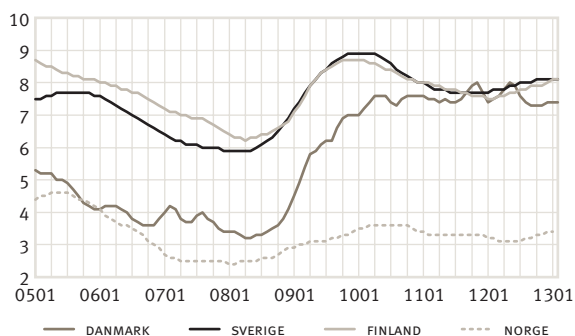

Diagram 2:10

Källa: Macrobond/Eurostat

USA – åtstramande finanspolitik håller tillbaka tillväxten på kort sikt

Utvecklingen i den amerikanska ekonomin de senaste åren har varit betydligt bättre än utvecklingen i Europa. Men jämfört med tidigare återhämtningar har återhämtningen efter finanskrisen gått påtagligt långsamt. Finanspolitiken har varit tydligt åtstramande samtidigt som penningpolitiken har varit rejält expansiv.

Under det andra halvåret i fjol kom allt fler tecken på en förbättring av konjunkturen. Under det fjärde kvartalet 2012 nära på stagnerade visserligen BNP, men det berodde mycket på tillfälliga faktorer som kraftigt minskade militärutgifter och en stor lagerneddragning. De mer stabila efterfrågekomponenterna privat konsumtion, investeringar och utrikeshandeln gav tillsammans ett positivt bidrag till BNP-tillväxten på 3 procentenheter.

En viktig, gynnsam faktor för den amerikanska ekonomin framöver är att återhämtningen på bostadsmarknaden kommit på allt fastare mark, med stabilt stigande huspriser, ökade husförsäljningar och en förbättrad byggkonjunktur. Samtidigt ger den relativt svaga dollarn god internationell konkurrenskraft.

Återhämtningen på arbetsmarknaden finns där, men det går trögt och sysselsättningsciffran för mars var överraskande svag. Antalet sysselsatta utanför jordbrukssektorn ökade med blott 88 000 personer. Det kan jämföras med det genomsnittliga antalet nya jobb under fjolåret som var 190 000 per månad. Trots den svaga sysselsättningsökningen sjönk arbetslösheten med en tiondel. Arbetslösheten har sjunkit från en topp på 10 procent i oktober 2009 till 7,6 procent i mars. En stor del av nedgången beror dock på att många lämnat arbetskraften. I takt med att tillväxt och sysselsättning efter hand tar fart förväntas fler människor åter söka sig till arbetskraften och nedgången i arbetslösheten blir därigenom långsam.

Huspriser i USA

Case-Shiller National procentuell förändring

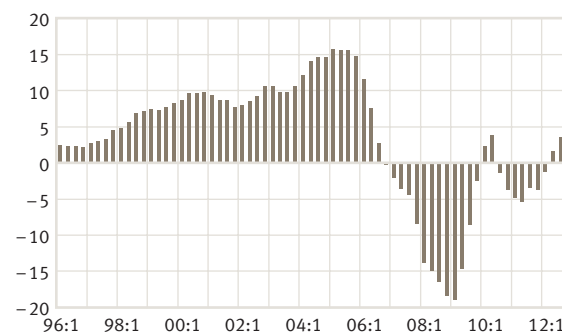

Diagram 2:11

Källa: Macrobond

Sysselsättning och arbetslöshet i USA

Säsongrensad

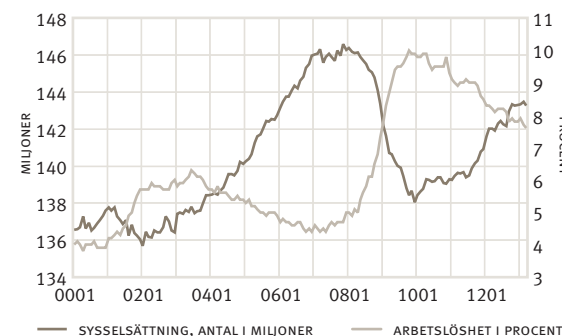

Diagram 2:12

Källa: Macrobond

Tillväxten under 2013 kommer att hållas tillbaka av att finanspolitiken stramas åt ytterligare. Vid årsskiftet 2012/2013 nåddes en överenskommelse om den första delen av det så kallade budgetstupet (fiscal cliff). Uppgåelsen innebar att marginalskatten för dem med högst inkomster höjdes och att den tillfälliga reduktionen av arbetsgivaravgifterna löpte ut. Högre skatter tillsammans med dyrare bensin väntas dämpa ökningen av hushållens disponibla inkomster, vilket är negativt för den privata konsumtionen som utgör hela 70 procent av USAs BNP.

Sedan politikerna misslyckats med att komma överens om den andra delen av budgetstupet före den 1 mars kommer besparingar på sammanlagt 85 miljarder dollar att utlösas under återstoden av i år. Drygt hälften av besparingarna drabbar militärens del av budgeten men besparingarna berör också skolor, omsorg och forskning. Det handlar alltså om en kraftig neddragning av aktiviteten i den offentliga sektorn.

Samtidigt som finanspolitiken stramas åt är penningpolitiken fortsatt mycket expansiv. USAs centralbank Federal Reserve (FED) beslutade på sitt senaste möte i slutet av januari att lämna styrräntan oförändrad inom intervallet 0–0,25 procent. Den nivån har gällt sedan december 2008. Samtidigt beslutades att man ska fortsätta med så kallade kvantitativa lättnader

genom att köpa statspapper för 45 miljarder dollar per månad och bolånerelaterade värdepapper för 40 miljarder dollar per månad. Man kommer att fortsätta köpa stats- och bolånepapper om utsikterna för arbetsmarknaden inte förbättras substantiellt, och sätta in andra åtgärder vid behov, tills en sådan förbättring uppnåts.

Vid FEDs penningpolitiska möte i december i december 2012 infördes så kallade tröskelvärden för arbetslöshet (6,5 procent) och inflation (2,5 procent på några års sikt). Tröskelvärdena indikerar när styrräntan kan komma att höjas igen. Den förväntade långsamma nedgången av arbetslösheten pekar mot att det kommer att dröja innan styrräntan höjs.

Mot bakgrund av den mycket expansiva penningpolitiken och den åtstramande finanspolitiken med omfattande budgetnedskärningar väntas tillväxten stanna vid runt 2 procent i år. De negativa effekterna av budgetnedskärningarna beräknas vara störst i början av året och därefter successivt avta. Efter hand väntas positiva faktorer som den alltmer förbättrade bostadsmarknaden driva utvecklingen och för 2014 väntas en tillväxt runt 3 procent. På längre sikt är den allmänna bedömningen av den amerikanska utvecklingen mer optimistisk och Kongressens budgetkontor (CBO) räknar med en tillväxt klart över 3 procent under treårsperioden 2015–2017.

3. Svensk ekonomi: Segdragen lågkonjunktur och mycket hög arbetslöshet

- Svensk ekonomi är i en segdragen lågkonjunktur. BNP väntas öka med måttliga 1,2 respektive 2,2 procent i år och nästa år.
- Den svaga konjunkturen innebär att sysselsättningen bara ökar med sammantaget 50 000 personer 2013 och 2014. Arbetslösheten väntas bli mycket hög, över 8 procent i genomsnitt både 2013 och 2014.
- Inflationen mätt med KPIF bedöms hamna klart under Riksbankens mål både 2013 och 2014.

ÅTERHÄMTNINGEN I DEN svenska ekonomin efter finanskrisen kom av sig i slutet av 2011 mot en bakgrund av skuldkris i euroområdet och allmänt svag internationell BNP-tillväxt. Inbromsningen av konjunkturen

under 2012 blev dock något mildare än förväntat och BNP ökade med 0,8 procent 2012 jämfört med 2011.

Ledande indikatorer pekade under hösten mot en kraftigare avmattning mot slutet av året, men i början av 2013 tecknas en ljusare bild. Inköpschefsindex för industrin har klättrat över det magiska 50-strecket som signalerar tillväxt i ekonomin. Inköpschefsindex för tjänstesektorn har pendlat kring 50-strecket sedan slutet av 2011.

Konjunkturinstitutets barometerindikator steg fem enheter i februari och ytterligare något lite i mars. Den ligger nu drygt fem enheter under det historiska genomsnittet, vilket indikerar att tillväxten i svensk eko-

Inköpschefsindex för industrin och tjänstesektorn

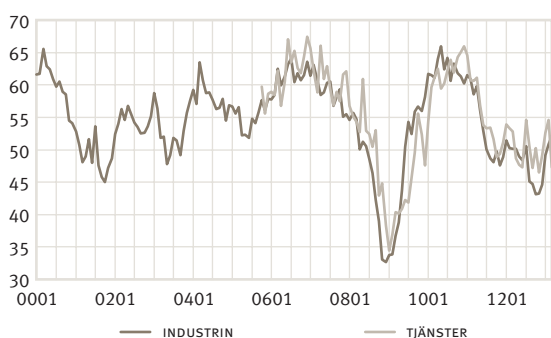

Diagram 3:1

Källa: Macrobond/Swedbank

Barometerindikatorn

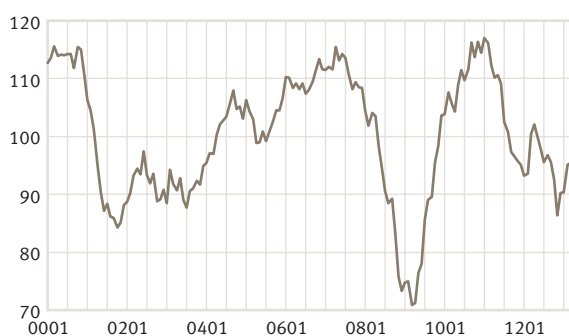

Diagram 3:2

Källa: KI-barometern

Försörjningsbalans Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Privat konsumtion	2,1	1,5	2,2	2,7
Offentlig konsumtion	1,1	0,8	0,9	0,7
Investeringar	6,4	3,4	1,3	3,7
Lagerinvesteringar ¹	0,5	-1,1	0,0	0,0
Export	7,1	0,7	1,4	4,4
Export av varor	8,9	-0,7	0,6	4,1
Export av tjänster	2,8	4,2	3,0	5,0
Import	6,3	-0,1	2,3	4,9
Import av varor	7,5	-1,5	1,9	4,4
Import av tjänster	3,1	4,1	3,5	6,0
BNP kalenderkorrigerad	3,7	1,2	1,2	2,2
BNP	3,7	0,8	1,2	2,1

Tabell 3:1

Källa: SCB samt egna beräkningar

¹ Förändring i procent av föregående års BNP.

BNP i Sverige

Säsongrensade kvartalsvärden

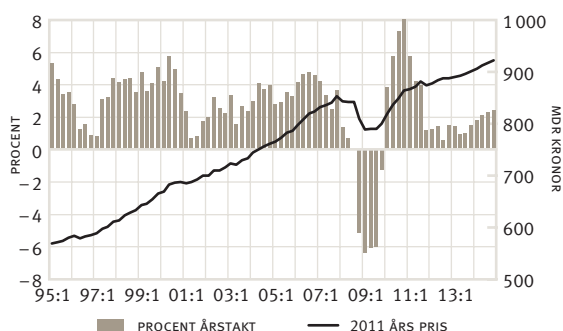

Diagram 3:3

Källa: SCB samt egna beräkningar

nomi fortfarande är svagare än normalt. Det är framför allt tillverkningsindustrin och privata tjänstenärningar som har bidragit positivt de senaste två månaderna. Samtidigt steg konfidensindikatorn för hushållen.

Inbromsning av konjunkturen syns också på arbetsmarknaden. Även om sysselsättningen fortfarande stiger så är ökningarna månad för månad små och den redan höga arbetslösheten stiger svagt. Varslen ökade kraftigt i oktober och november men har sedan fallit tillbaka till mer normala nivåer. Det handlar inte om några stora förändringar på arbetsmarknaden men det stärker bilden av en svag konjunktur.

Sammantaget finns smärre ljuspunkter i konjunkturdata men bilden präglas av att det kommer att ta tid innan en mer påtaglig återhämtning kommer till stånd, inte minst eftersom omvärldsutvecklingen bedöms bli svag under en längre tid.

Svensk ekonomis stora exportberoende innebär att den långsamma utvecklingen av den internationella handeln kommer att hålla tillbaka den svenska tillväxten framöver. Den inhemska efterfrågan, särskilt konsumtionen, kommer att vara den viktigaste drivkraften för tillväxten de närmaste åren. Förutsättningarna för en återhämtning driven av inhemska efterfrågan är goda. De offentliga finanserna är starka och hushållens sparande är högt. Den ekonomiska politiken kan göra skillnad.

I år bedöms BNP växa med 1,2 procent. 2014 väntas BNP:s ökningstakt stiga något och landa på 2,2 procent. Sysselsättningen väntas öka med cirka 50 000 personer sammantaget i år och nästa år. Arbetslösheten hamnar på drygt 8 procent både 2013 och 2014 samtidigt som inflationen blir låg, klart under målet på 2 procent.

I jämförelse med vår prognos från hösten 2012 är revideringarna mycket små. BNP-tillväxten är något lägre beroende på en svagare utveckling i omvärlden. Arbetslösheten är marginellt lägre beroende på att syssel-

sättningsutvecklingen under slutet av fjolåret var något bättre än förväntat. Prognosen för KPIF-inflationen och antagandet om repo-räntan är i stort sett desamma som i höstas.

Vi gör ingen egen prognos för offentlig konsumtion och offentliga investeringar utan antar att dessa utvecklas enligt Konjunkturinstitutets bedömning i Konjunkturläget från i slutet på mars.

Importen antas i vår prognos följa historiska mönster och bedömningen bygger på skattade samband mellan importen och efterfrågan där hänsyn tas till att importinnehållet varierar mellan olika efterfrågekomponenter. Som illustration kan nämnas att den svaga importutvecklingen 2012 bland annat är kopplat till den kraftigt negativa lagerutvecklingen. Därtill kommer att förändrad konkurrenskraft, bland annat via växelkurseffekter, påverkar importutvecklingen.

Prognosförutsättningar och risker

Riksbanken beslutade att lämna reporäntan oförändrad på 1 procent vid sitt penningpolitiska möte i april. Samtidigt innebär Riksbankens prognos för reporäntan att den första höjningen av räntan sker det andra halvåret 2014. Vi har i våra beräkningar antagit att reporäntan ligger kvar på 1 procent hela 2014. Skälet är att vi tror att Riksbanken efter hand kommer att justera sin syn på den ekonomiska utvecklingen.

När det gäller finanspolitiken 2013 har vi räknat med de (ofinansierade) reformer som aviserades i Budgetpropositionen för 2013 omfattande 23 miljarder kronor. Vad det gäller 2014 har vi utgått från Konjunkturinstitutets prognos (Konjunkturläget i mars) att regeringen genomför ofinansierade åtgärder om 15 miljarder kronor.

Kronkursen antas vara stabil på nuvarande, historiskt sett, starka nivå under prognosperioden. För växelkursen grundläggande faktorer som bytesbalans och starka statsfinanser talar sedan länge för en stark krona. Sannolikt ökar ränteskillnaderna gentemot omvärlden under prognosperioden, vilket kan vara ett argument för en ännu starkare krona. Det gamla argumentet att kronan försvagas i orostider tycks inte längre vara giltigt, snarare är svenska statobligationer attraktiva i en situation med brist på säkra placeringsalternativ.

Risken för en sämre utveckling än den segdragna lågkonjunktur som förväntas har minskat jämfört med i höstas men inte försvunnit. Den europeiska skuldproblematiken kan fortfarande visa sig svår att hantera med stor finansiell oro och störningar i världshandeln som följd. Möjligheterna till en bättre svensk utveckling tror vi beror på om utvecklingen stöds av en mer expansiv stabiliseringspolitik än den som ligger i vår prognosbild.

Trög exportutveckling när omvärldens efterfrågan sviktar

Varuexportens dramatiska fall i samband med finanskrisen var till stor del återhämtad i början av 2011. Sedan dess har exporten i stort sett stått och stampat. Mellan helåret 2011 och 2012 sjönk varuexporten med 0,7 procent. Utvecklingen var särskilt dystert under det andra halvåret 2012 enligt nationalräkenskapernas säsongrensade siffror. Utvecklingen 2012 var sämre än den mycket modesta marknadstillväxten indikerade. En förklaring är att efterfrågan på investeringsvaror, som är en viktig del av den svenska exporten, var särskilt svag förra året. I någon mån kan kronförstärkningen under sommaren också ha bidragit.

Det svaga fjärde kvartalet 2012 till trots har utsikterna för den närmaste framtiden förbättrats en del. Enligt SCB har industrins ordergång från exportmarknaden ökat något de senaste månaderna, även efterfrågan på investeringsvaror. Även i Konjunkturbarometern och Inköpschefsindex har bilden av orderin-

gången från exportmarknaden ljusnat. Enligt Business Sweden/SCBs Exportchefsindex för första kvartalet i år har stämningläget bland exportföretagen förbättrats betydligt de senaste månaderna. Nuläget bedöms som fortsatt svagt men på tre månaders sikt förväntas en ökad efterfrågan. Det sammantagna intrycket från olika indikatorer är att situationen för exportföretagen åtminstone stabiliserats och att det finns signaler om ett gradvis förbättrat efterfrågeläge.

Det är den svaga tillväxten i omvärlden i allmänhet och den europeiska problematiken i synnerhet som sätter sin prägel på den svenska exportutvecklingen. Problemen med stora obalanser och stora skulder i många länder är så djupgående att efterfrågan i omvärlden kommer att vara nedtryckt under en längre tid. Den efterfrågan som svensk exportindustri möter kommer därför att växa långsammare än normalt de närmaste 2-3 åren även om vi räknar med en viss, gradvis förbättring. Gynnsamt i sammanhanget är att tillväxten i några av de viktigaste avnämländerna av svensk export,

Ordergång på exportmarknaden

2010 = 100, trend

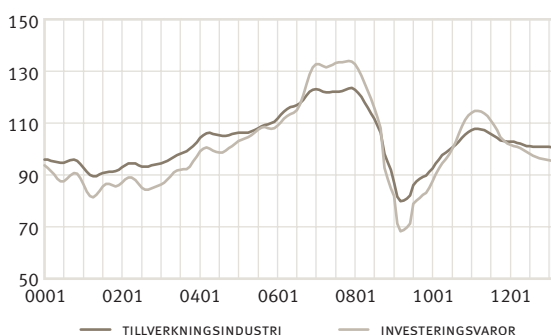

Diagram 3:4

Källa: SCB

Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter

Index jan 1991 = 100

Diagram 3:6

Källa: Riksbanken samt egna beräkningar

Export av varor

Säsongrensade kvartalsvärden

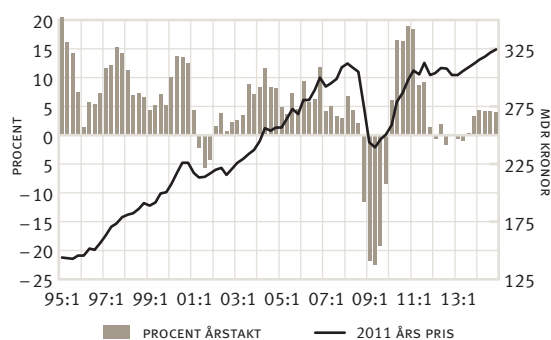

Diagram 3:5

Källa: SCB samt egna beräkningar

RULC, relativ enhetsarbetskostnad

Index

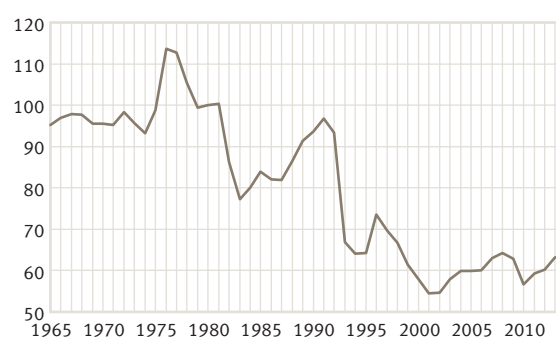

Diagram 3:7

Källa: SCB, MI samt egna beräkningar

som Tyskland och framför allt Norge, väntas bli betydligt bättre än den genomsnittliga tillväxten i Europa.

Den svenska kronan förstärktes kraftigt under sommaren 2012, försvagades sedan något för att sedan åter stärkas runt årsskiftet 2012/2013. Bortsett från tillfälliga variationer räknar vi med en oförändrad kronkurs de närmaste åren. Det innebär att kursen är i rundtal 5 procent starkare än genomsnittet de senaste 15–20 åren. Den starka kronan bidrar till att hålla tillbaka exporten och kan innebära svårigheter med lönsamhet och konkurrenskraft för vissa företag, men det är i första hand den svaga marknadsutvecklingen som är problemet för svensk export de närmaste åren. Industrins konkurrenskraft, mätt med relativ enhetsarbetskostnad (ULC) är fortfarande mycket god efter en lång periods trendmässiga förstärkning, mycket beroende på stark produktivitet utveckling.

Samtidigt som varuexporten sjönk växte tjänsteexporten, som inte missgynnas på samma sätt som varuexporten av den svaga investeringskonjunkturen i omvärlden, med drygt 4 procent 2012. Även nästa år väntas tjänsteexporten växa snabbare än varuexporten. 2014 väntas utvecklingen bli mer likartad, vilket är det normala. Både varu- och tjänsteexporten hålls tillbaka av svag efterfrågan i omvärlden.

Allmänt svag investeringsutveckling och fallande bostadsinvesteringar

Efter en stark inledning under det första kvartalet och en hygglig avslutning det fjärde kvartalet 2012 ökade de totala fasta bruttoinvesteringarna med 3,4 procent jämfört med 2011. Tillväxten för de totala investeringarna drogs ner av ett kraftigt fall, drygt 9 procent, för bostadsinvesteringarna. Industriinvesteringarna och investeringarna i det övriga näringslivet exklusive bostäder ökade med runt 7,5 procent. Inom övrigt näringsliv ökade energiinvesteringarna kraftigt, med

närmare 20 procent. Inom några tjänstesektorer som transport och magasinering, information och kommunikation samt finans- och försäkringsverksamhet redovisas ökningstal på runt 8–9 procent. De offentliga investeringarna ökade med knappt 4 procent.

Svag konjunktur och osäkra framtidsutsikter i skuggan av eurokris och finansiell oro är ingen bra grogrund för investeringsutvecklingen. Samtidigt väntas trots allt en gradvis ökande tillväxt de närmaste åren och det finns tecken på ett växande förtroende hos företag och hushåll. Därtill kommer att investeringsnivån fortfarande är låg, lägre än före fallet 2009 i samband med finanskrisen och att lönsamheten i näringslivet generellt sett är god.

I år väntas de totala investeringarna öka med blygsamma 1,2 procent. Utvecklingen kännetecknas av fortsatt fallande bostadsinvesteringar och i stort sett stagnerande industriinvesteringar.

I investeringsenkäten för februari 2013 redovisas en svag volymminskning för industriinvesteringarna i år.

Bostadsinvesteringar

Säsongrensade kvartalsvärden

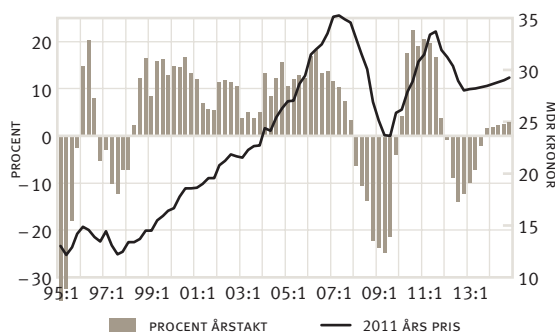

Diagram 3:9

Källa: SCB samt egna beräkningar

Bruttoinvesteringar

Säsongrensade kvartalsvärden

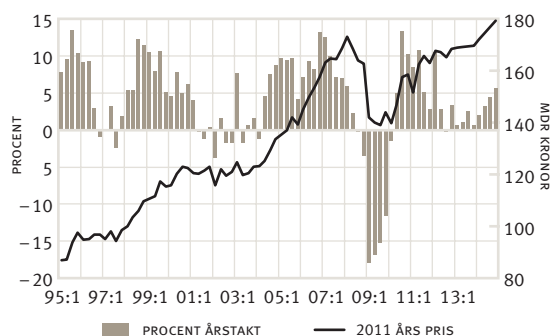

Diagram 3:8

Källa: SCB samt egna beräkningar

Industrins kapacitetsutnyttjande

Procent, säsongrensat

Diagram 3:10

Källa: SCB

Det rimmar ganska väl med att kapacitetsutnyttjandet i industrin minskade rejält förra året. Nivån är långt ifrån lika låg som i samband med finanskrisen, men lägre än nivån under konjunkturedgången runt år 2000. Det ska nämnas att industrins investeringsplaner ändrades mycket mellan enkäterna i maj respektive oktober förra året, från oförändrade investeringsvolym till en ökning med närmare 10 procent.

Investeringsplanerna i det övriga näringslivet enligt enkäten ger ett blandat intryck. Energiinvesteringarna väntas fortsätta att öka, om än inte lika mycket som i fjol. Inom tjänstesektorerna redovisas en stor förväntad ökning för transport och magasinering. I övrigt planerar tjänstesektorn för oförändrade eller minskande investeringar.

Nästa år väntas näringslivets investeringar exklusive bostäder öka snabbare än i år i linje med att produktionens ökningstakt tilltar.

Enligt preliminära uppgifter från SCB minskade påbörjad byggnation av bostadslägenheter med 23 procent i fjol jämfört med 2011. Mest minskade antalet påbörjade lägenheter i småhus. Enligt Boverkets bedömning har införandet av det så kallade bolånemarket bidragit till den svaga utvecklingen för småhusen.

Återhämtningen av bostadsbyggandet väntas bli betydligt mer utdragen än efter finanskrisen. Även i år väntas antalet påbörjade bostäder minska och den förväntade ökningen 2014 blir liten. Nedgången för antalet påbörjade lägenheter 2012 och 2013 innebär en stor minskning av nybyggnadsinvesteringarna 2013. Även 2014 minskar nybyggnadsinvesteringarna eftersom nationalräkenskaperna bokför kostnaderna för påbörjade lägenheter som investeringar under nästkommande sex kvartal. De totala bostadsinvesteringarna hålls uppe av ombyggnadsinvesteringarna, som utgör mer än hälften av investeringarna i bostäder. Ombyggnadsinvesteringarna lyfte rejält i samband med införandet av ROT-avdraget i december 2008 och väntas öka både 2013 och 2014.

Bostadsinvesteringarna har minskat de fem senaste kvartalen, men det finns tecken på att botten är nådd. Enligt Konjunkturbarometern för mars har orderingen till byggsektorn börjat stiga något och byggföretagen räknar med en fortsatt måttlig ökning i orderingen de närmaste månaderna. Sammantaget väntas de totala bostadsinvesteringarna minska med nästan 5 procent i år och öka svagt 2014.

Försvagningen av efterfrågan under 2011 innebar att företagen byggde upp önskat stora lager. Den anpassning av lagren mot mer önskvärda nivåer som sedan skedde innebar att lagerinvesteringarna dämpade BNP-utvecklingen mycket kraftigt 2012. I år och 2014 väntas lagerutvecklingen lämna efterfrågan i stort sett opåverkad.

Hög sparkvot och måttlig konsumtionsutveckling

Hushållens sparande styrs i hög grad av hur deras förmögenhetsvärden utvecklas. Förmögenhetsvärdenas utveckling styrs i sin tur i hög grad av ränteutvecklingen. Jämfört med år 2012 har i år en viss förändring skett på räntemarknaden. De korta räntorna har följt med reporäntan ned samtidigt som räntor med längre löptider har stigit något. Som årsgenomsnitt väntas reporäntan ligga på 1 procent i år jämfört med 1,5 procent 2012. Vi antar att reporäntan ligger kvar på 1 procent under hela 2014. Den 7-åriga statsobligationsräntan låg som årsgenomsnitt 2012 på 1,3 procent. Den steg i början av 2013 men har därefter ökat mycket svagt och som årsgenomsnitt väntas den hamna på 1,7 procent. När den ekonomiska situationen börjar stabiliseras under andra halvåret 2013 väntas de långa räntorna börja stiga.

Reporänta och 7-årig statsobligationsränta
Procent

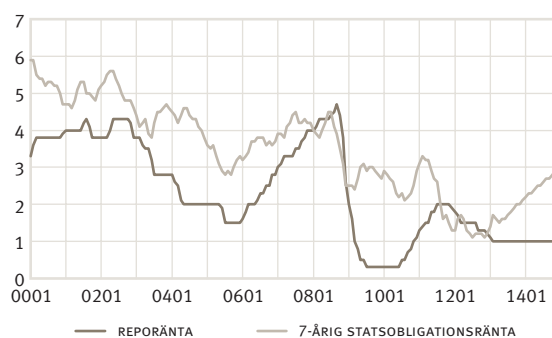

Diagram 3:11 Källa: Riksbanken, Macrobond, SCB samt egna beräkningar

Hushållen har en rörlig ränta på ungefär hälften av sina bolån och fast ränta på hälften. Som ett resultat av de statliga räntornas utveckling väntas den genomsnittliga bolåneräntan nästan ligga still under året för att börja stiga under 2014. År 2012 låg denna bolåneränta som årsgenomsnitt på 3,6 procent. I år väntas den ligga på 3 procent och 2014 på 3,3 procent.

Småhuspriserna sjönk i slutet av 2011 och har efter en liten uppgång legat stilla under andra halvåret 2012, enligt SCBs fastighetsprisindex. Detta index mäter priserna då nya lagfarter har erhållits, vilket är cirka 2 månader efter köptillfället. Det så kallade HOX-index mäter i stället priserna vid köptillfället och kan därför anses vara en prognos på hur SCBs fastighetsprisindex kommer att utveckla sig. Därför kan man vänta sig att småhuspriserna (enligt SCB) kommer att börja stiga under första halvåret 2013. Småhuspriserna väntas då stiga i en takt som är förenlig med låga bostadsräntor

Genomsnittlig bostadsränta

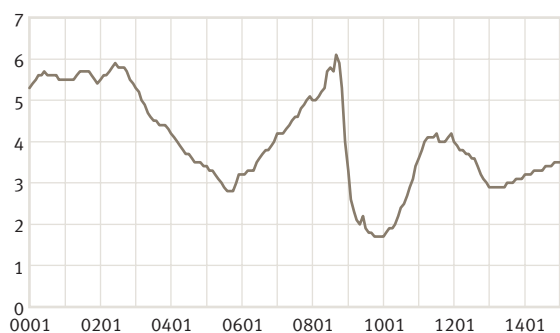

Diagram 3:12

Källa: Riksbanken samt egna beräkningar

Villapris Index

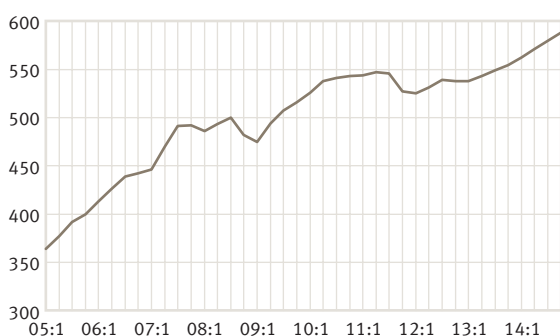

Diagram 3:13

Källa: SCB samt egna beräkningar

under 2013 och en fortsatt svag utveckling på arbetsmarknaden. Under loppet av året väntas huspriserna stiga med 3 procent i år och med 6 procent 2014.

Aktievärdena steg mot slutet av 2012 och ligger nu på de nivåer som uppnåddes innan börsfallet under 2011. En svag utveckling väntas framöver och vid slutet av 2014 antas aktievärdena ännu inte ha nått de nivåer som rådde före finanskrisens utbrott 2008.

Hushållens skulder ökar nu i betydligt lugnare takt än tidigare. Takten har under 2012 mer än halverats och skulderna ökade med 4,5 procent. Under åren 2000–2010 ökade skulderna med i genomsnitt 9 procent per år. Sett i ett längre perspektiv har hushållens skulder ökat snabbare än disponibelinkomsterna. Den så kallade skuldkvoten (skulden i relation till inkomsterna) har sedan 1997 ökat från 100 till 170 procent. Denna utveckling har till stor del berott på sjunkande räntor. Räntekvoten (ränteutgifter i relation till inkomsterna) har både sjunkit och stigit under denna period och ligger nu något lägre än 1997. År 1997 låg räntekvoten på 7,5 procent och den ligger nu på 6,5 procent.

Skuldkvot och räntekvot

Relativt rullande helårsinkomster

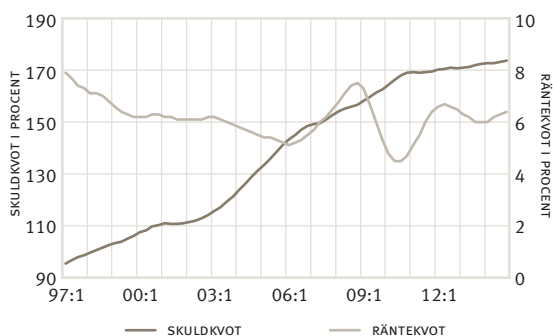

Diagram 3:14

Källa: SCB samt egna beräkningar

Under prognosperioden väntas skulderna öka med en årstakt på 3,5 procent, vilket är något högre än den takt som de nominella disponibla inkomsterna ökar med. Skuldkvoten kommer därmed att mot slutet av 2014 ligga på drygt 170 procent. Med de ränteantaganden som gjorts i denna prognos kommer då räntekvoten att ligga på drygt 6 procent.

När hushållens skulder relateras till deras tillgångar erhålls ett mått på hushållssektorns soliditetsställning. Soliditeten låg före finanskrisen på 68 procent. Under finanskrisen sjönk soliditeten som ett resultat av sjunkande huspriser och aktievärden. När hushållens förmögenhetsvärden åter började sjunka under 2011 sjönk soliditeten i början av 2012 till en bottennivå på 64 procent. Därefter har soliditeten börjat stiga. Ett högt hushållssparande och stigande förmögenhetsvärden väntas medföra att soliditetsställningen mot slutet av 2014 i stort sett återgår till de nivåer som rådde före finanskrisen.

Hushållssektorns sparkvot (årsgenomsnitt) och soliditetsställning (1 januari)

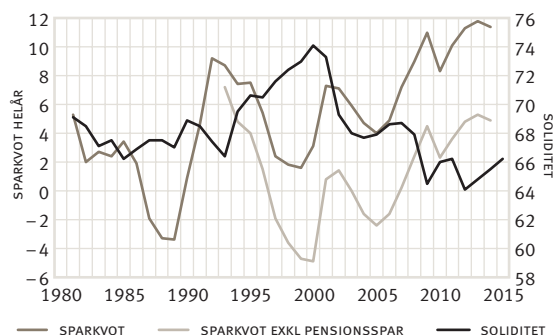

Diagram 3:15

Källa: SCB samt egna beräkningar

Anm. I soliditetsberäkningen ingår aktievärden till halva priset.

I år ökar hushållens reala disponibla inkomster med 3,3 procent och nästa år med 2,1 procent. Den relativt svaga soliditetsställningen medför att hushållens konsumtion ökar något mindre och sparkvoten stiger. Förmögenhetsvärdena väntas fortsätta stiga under 2014 och soliditeten börja stiga, men kommer fortfarande att vara lägre än före finanskrisen. Hushållens sparkvot ligger kvar på höga nivåer och väntas endast minska svagt 2014.

Privat konsumtion har sedan nedgången under andra halvåret 2008 ökat relativt stabilt men i en måttlig takt. 2012 ökade konsumtionen med endast 1,5 procent. Detta berodde främst på att bilkonsumtionen minskade med 8 procent. Konsumtionen i detaljhandeln ökade med nästan 2,5 procent och tjänstekonsumtionen med 2 procent. När hushållen vill öka sitt sparande är det främst bilinköpen man drar ned på. Bilkonsumtionen fortsätter att minska i år men ökar 2014. Konsumtionen i detaljhandeln och tjänstekonsumtionen väntas öka i ungefär samma takt som under 2012. Sammantaget beräknas privat konsumtion öka med 2,2 procent 2013 och 2,7 procent 2014.

Privat konsumtion

Säsongrensade kvartalsvärden

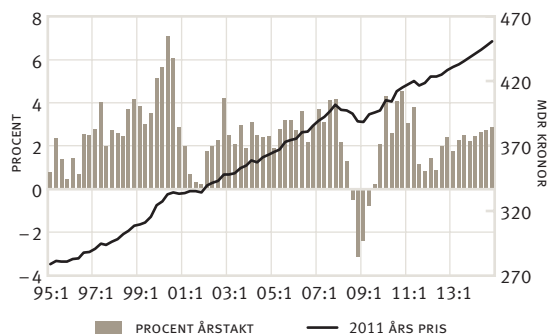

Diagram 3:16

Källa: SCB samt egna beräkningar

Näringslivet production ökar långsamt och produktivitetsutvecklingen blir starkare först 2014

Återhämtningen av produktionen efter finanskrisen bröts redan det fjärde kvartalet 2011 och i föl ökade näringslivets produktion med blott 1 procent. Utvecklingen var särskilt svag under det andra halvåret enligt nationalräkenskapernas säsongrensade siffror. Det är samma mönster som för BNP-utvecklingen generellt. Under det första halvåret i år väntas en fortsatt mycket svag utveckling och även fortsättningsvis dämpas tillväxten av låg efterfrågan, särskilt från omvärlden. På årsbasis bedöms produktionen i näringslivet öka med 0,7 respektive 2,8 procent i år och nästa år.

Industriproduktionen minskade med 3,6 procent 2012 jämfört med 2011. Nedgången accelererade mot slutet av året och industriproduktionen föll med närmare 3 procent i säsongrensade termer jämfört med kvartalet innan. Inledningsvis i år syns en del tecken på att industriproduktionen åtminstone är på väg att plana ut. Ordersituationen har förbättrats något och flera indikatorer som KIs konjunkturbarometer, Inköpschefsindex för industrin och Teknikföretagens barometer ger signaler om ett förbättrat läge för industrin. Det väntas dröja en bra bit in på 2013 innan industriproduktionen åter ökar och ökningen framöver väntas bli mycket modest. Det ska ses mot bakgrund av den svaga utveckling för varuexporten som ligger i prognosbilden. På helårsbasis bedöms industriproduktionen minska med 1,6 procent i år och öka med 3,9 procent nästa år. Det kan jämföras med den genomsnittliga ökningstakten 1994–2011 som var drygt 6 procent.

Produktionen i övrigt näringsliv steg under hela fjolåret, men i allt långsammare takt. I KIs konjunk-

Produktion i olika sektorer

Index 2005 Q1 = 100

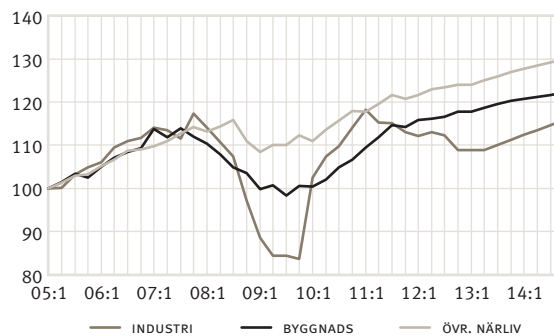

Diagram 3:17

Källa: SCB samt egna beräkningar

Arbetade timmar i olika sektorer

Index 2005 Q1 = 100

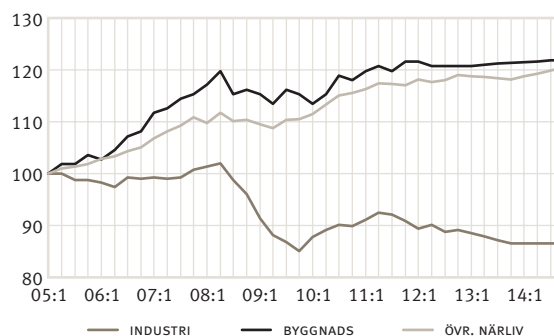

Diagram 3:18

Källa: SCB samt egna beräkningar

Produktiviteten i olika sektorer

Index 2005 Q1 = 100

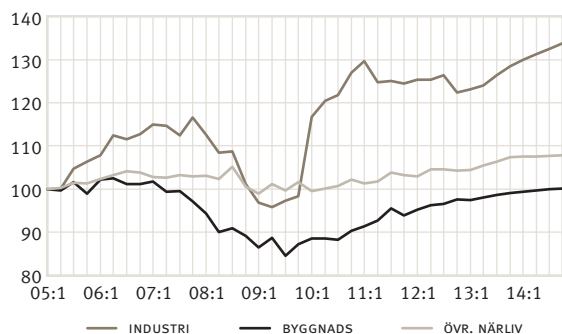

Diagram 3:19

Källa: SCB samt egna beräkningar

Produktivitetsutveckling

Procentuell förändring

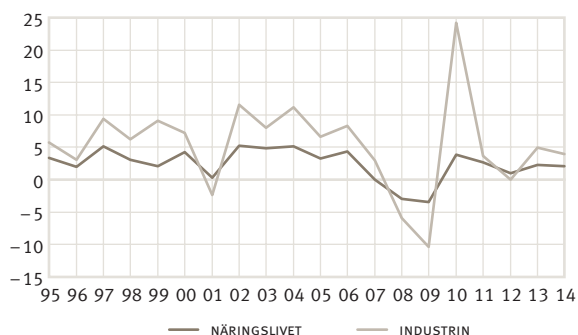

Diagram 3:20

Källa: SCB samt egna beräkningar

turbarometer andas både handeln och privata tjänsteförändringar en viss optimism samtidigt som signalerna i Inköpschefsindex för tjänstesektorn har varit blandade de senaste månaderna. Produktionen i övrigt näringsliv drivs i betydande utsträckning av inhemsk efterfrågan från inte minst hushållen och hushållens konsumtion utvecklas relativt bra under framför allt 2014. Det väntas innebära att produktionen i övrigt näringsliv ökar med drygt 2 respektive 2,6 procent 2013 och 2014.

Produktionen i byggsektorn ökade kraftigt under 2010 och 2011. Minskande bostadsinvesteringar gjorde att ökningstakten dämpades markant i fjol. Även i år minskar bostadsinvesteringarna och ökningen 2014 väntas bli liten. Mot den bakgrunden bedöms ökningen av byggproduktionen stanna runt 2 procent både i år och nästa år.

Försvagningen av industriproduktionen är betydligt större än försvagningen av produktionen i övriga delar av näringslivet. Det är en naturlig följd av att den långsamma utvecklingen av internationell handel är

mest kännbar inom industrin. Samtidigt är skillnaden mellan olika sektorer inte alls lika stor som den var vid nedgången i samband med finanskrisen.

Antalet arbetade timmar i näringslivet minskade med 0,5 procent i fjol och i år väntas en ytterligare minskning med ett par tiondels procent. Mot bakgrund av den långsamma produktionsökningen skulle en ännu sämre utveckling vara logisk, men företagen tycks inte kunna, vilja eller hinna reglera sin personalstyrka i proportion till avmattningen av efterfrågan och produktion. Följden blir en påtagligt svag produktivitetens utveckling. I år väntas produktiviteten i näringslivet öka med svaga 1,5 procent. Det ska sägas att utvecklingen mellan årsgenomsnittet i år och 2012 i hög grad påverkades av att produktiviteten enligt säsongsrensade siffror minskade kraftigt under det fjärde kvartalet i fjol, särskilt inom industrin, där antalet arbetade timmar ökade något samtidigt som produktionen sjönk med närmare 3 procent. Inom loppet av i år och nästa år väntas en mer "normal" utveckling av produktiviteten och 2014 är ökningstakten på årsbasis 2,3, vilket är ungefär i linje vår bedömning av den trendmässiga, långsiktiga produktivitetens utvecklingen.

Svag sysselsättningsutveckling gör att den höga arbetslösheten biter sig fast

Återhämtningen av sysselsättningen efter den stora nedgången i samband med finanskrisen startade i slutet av 2009. Under 2010 växte sysselsättningen snabbt. Under andra halvan av 2011 dämpades ökningstakten i linje med att produktionen mattades av.

Trots konjunkturavmattning och svag BNP-tillväxt har sysselsättningen fortsatt att öka, om än i mycket måttlig takt. Ett skäl till att sysselsättningen inte påverkas mer av den svaga tillväxten är att den arbetade tiden per sysselsatt minskade i fjol och väntas fortsätta att minska i år. I fjol ökade sysselsättningen med närmare 30 000 personer. I år och nästa år väntas sysselsättningen öka med sammantaget 50 000 personer.

Bilden av en fortsatt, om än svag, sysselsättningsökning framöver stöds av ledande indikatorer. Antalet nyanmälda lediga platser har mer eller mindre legat på samma, relativt höga, nivå sedan började av 2011. Antalet varsel ökade under oktober och november, men föll sedan tillbaka till en, historiskt sett, mer normal nivå.

Sammantaget bedöms sysselsättningsutvecklingen bli bättre än vad som kan förväntas mot bakgrund av långsam BNP-tillväxt, lågt kapacitetsutnyttjande och en period av påtagligt svag produktivitetens utveckling. Samtidigt är sysselsättningsökningen under prognosperioden helt otillräcklig för att bringa ner arbetslösheten som biter sig fast på mycket höga nivåer.

Sysselsättningsgraden i åldersgruppen 20–64 år landar på drygt 79 procent 2013 och 2014. Det är ungefär

en procentenhet lägre än under åren före och efter det att finanskrisen slog till.

Sysselsättningsutvecklingen skiljer sig mellan arbetare och tjänstemän. Det märks särskilt under perioder med svag eller fallande sysselsättning. Då är det framför allt arbetarnas sysselsättning som minskar. Detta förhållande var tydligt under sysselsättningsnedgången i samband med finanskrisen 2008–2009 och det kännetecknar också utvecklingen från och med det tredje kvartalet 2011.

Yngre åldersgrupper är mer känsliga för konjunktursvängningar än äldre. Sysselsättningsgraden bland 20–24-åringar minskade med 5,6 procentenheter och den bland 25–34-åringar med 2,9 procentenheter mellan år 2008 och år 2009. Samtidigt minskade sysselsättningsgraden bland 35–54-åringar med mindre än 2 procentenheter och bland 55–64-åringar med bara 0,2 procentenheter. I åldersgrupperna över 45 år har sysselsättningsgraden sedan återhämtat sig och är högre än vad den var år 2008, bland 35–44-åringar återstår

endast 0,7 procentenheter innan den har återhämtat sig medan den i yngre åldrar fortfarande är betydligt lägre än vad den var år 2008.

Skillnaderna mellan åldersgrupper innebär att utvecklingen under ett år med måttlig sysselsättningsökning som år 2012 är mer dramatisk än vad totalsumman visar. Sysselsättningen ökade förra året med 31 000 personer vilket bara är 9 000 fler än den skulle ha varit med oförändrad sysselsättningsgrad i alla åldersgrupper. Bakom denna obetydliga ökning döljer sig en minskad sysselsättningsgrad i åldrarna under 35 år och en ökad sysselsättningsgrad i högre åldrar. Genom ökad sysselsättningsgrad bidrog åldersgrupperna 35–44 år, 45–54 år, 55–64 år och 65–74 år med 9 000, 6 000, 11 000 respektive 13 000 personer till sysselsättningsökningen. På samma sätt reducerade åldersgrupperna 15–19 år, 20–24 år och 25–34 år sysselsättningsökningen med 8 000, 11 000 och 10 000 personer genom minskad sysselsättningsgrad.

Arbetsutbudet har trots en svag sysselsättningsut-

Nyanmälda platser (s.rens) och varsel
3-månaders glidande medelvärde, tusental

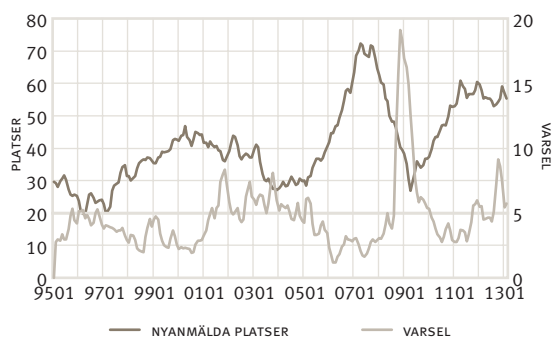

Diagram 3:21 Källa: Arbetsförmedlingen samt egna beräkningar

Arbetslöshet (ILO-definition) 15–74 år
Procent

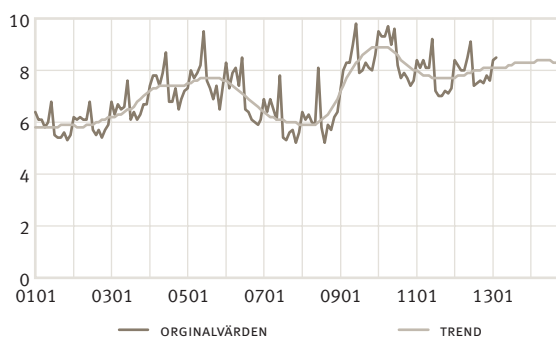

Diagram 3:23 Källa: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättning och arbetskraft
Originalvärden och trender, tusental

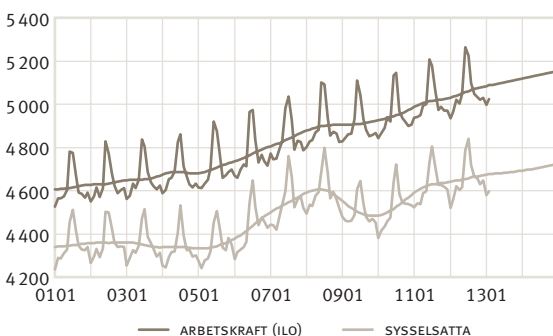

Diagram 3:22 Källa: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättningsgrad 20–64 år
Procent

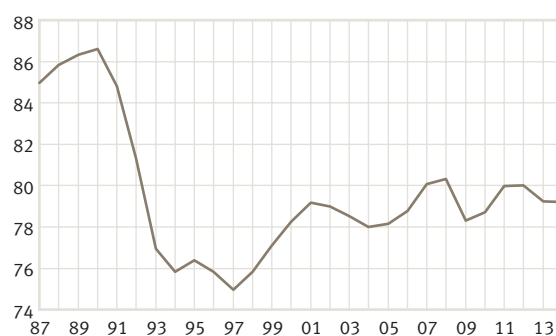

Diagram 3:24 Källa: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättning arbetare och tjänstemän

Hela arbetsmarknaden, säsongrensad

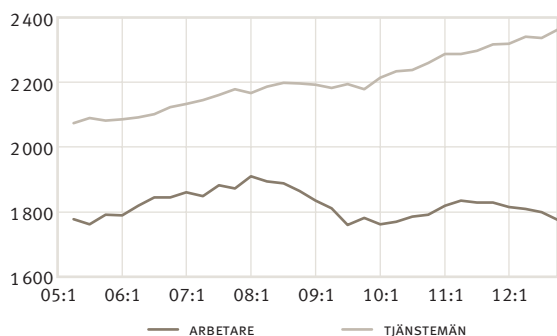

Diagram 3:25

Källa: SCB

veckling ökat snabbt under större delen av år 2012. Ökningstakten avmattades dock under årets sista månader. Vi förväntar oss att arbetsutbudet fortsätter att öka i denna långsammare takt under 2013 och 2014. Detta resulterar i att utbudet ökar med 42 000 personer i år och 36 000 personer nästa år. Det är, 10 000 respektive 8 000 fler än vad som kan förklaras av befolkningsutvecklingen. En bidragande orsak till det växande arbetsutbudet är att antalet personer med sjuk- eller aktivitetsersättning (förtidspensionärer) enligt Försäkringskassans prognos i mars ser ut att bli färre än vad som kan förklaras av åldersstrukturen i befolkningen. Vi räknar dock inte med att arbetsutbudet ökar lika mycket som antalet förtidspensionärer minskar. Det innebär att vi tror att trenden av ett, i grunden, ökande arbetskraftsdeltagande fortsätter men att den svaga sysselsättningsutvecklingen i år ger en viss dämpande effekt. Det förhållandevis starka arbetsutbudet ger tillsammans med den svaga sysselsättningen en arbetslöshet på 8,3 respektive 8,4 procent åren 2013 och 2014.

Treåriga löneavtal

Från den 1 april 2013 börjar drygt 260 nya löneavtal gälla på arbetsmarknaden. Byggavtalet börjar gälla från 1 mars. Totalt kommer 2 miljoner arbetstagar att få nya löner vilket är halva arbetsmarknaden. Under året kommer ytterligare 240 avtal att omförhandlas vilket innebär att nästan hela arbetsmarknaden får nya avtal under 2013.

Facken inom industrin tecknade 2 april 2013 ett treårigt avtal som kostar 6,8 procent för hela perioden. Utgående löner höjs med cirka 6,2 procent och cirka 0,6 procent avsätts till delpension. För en metallarbetare som tjänar 25 000 kronor är avtalet (inklusive delpension) värt cirka 1 700 kronor. Inom tekoindustrin som har ett lägre löneläge tecknades ett avtal som även det var värt cirka 1 700 kronor, vilket innebär att det

i procent kostade mer än 6,8. Industritjänstemännen tecknade ett avtal i endast procent, men eftersom deras löneläge ligger högre så innebär detta att avtalet kostar betydligt mer än 1 700 kronor.

Handelsanställdas förbund tecknade avtal 3 april 2013 för anställda inom detalj- och partihandeln. Avtalet var också på 3 år och kostade även det 1 700 kronor. I procent beräknas avtalet till 7,6.

I skrivande stund har ännu inte löner för anställda inom Kommunals avtalsområde tecknats. I de löneberäkningar som görs i denna konjunkturrapport antas att även Kommunals avtal hamnar på ungefär samma kronpåslag som inom handelns område. Övriga avtal antas också kosta 1 700 kronor eller minst 6,8 procent. Inklusive löneglidning skulle löner i ekonomin i årstakt kunna öka med 2,7 till 2,8 procent under åren 2013–2014. I tabellen nedan visas hur den årliga löneökningstakten då skulle bli i ekonomins olika sektorer.

Utgående löner

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Industri	2,5	4,2	2,5	2,9
Byggnads	3,1	2,5	2,8	2,9
Övrigt näringsliv	2,4	3,0	2,7	2,7
Offentlig sektor	2,2	2,7	2,7	2,7
Totalt	2,4	3,1	2,7	2,8
Näringslivet	2,5	3,3	2,7	2,8

Tabell 3:2

Källa: Medlingsinstitutet samt egna beräkningar

I näringslivet ökar lönerna 2013 och 2014 med 2,7 respektive 2,8 procent. Detta är ungefär i takt med det samhällsekonomiska löneutrymmet som beräknas utifrån underliggande produktivitetsutveckling och det utrymme som prismålet ger för näringslivet att höja priserna. I takt med att investeringarna ökar så beräknas den underliggande produktiviteten långsamt stiga mot en långsiktig trendutveckling på omkring 2 procent. Under de närmast kommande åren beräknas den underliggande produktiviteten öka med omkring 1,2–2,2 procent per år i genomsnitt. Den registrerade produktiviteten beräknas öka med 1,5 procent i år och med nästan 2,5 procent år 2014.

Priserna i näringslivet kan trendmässigt öka med 1,1 procent per år utan att prisökningarna hotar inflationsmålet. Det samhällsekonomiska löneutrymmet skulle då bli 2,3 till 3,3 procent. Förutsättningen är då en oförändrad växelkurs. I år har växelkursen förstärkts med 5 procent. Detta skulle ha ökat utrym-

Registrerad och underliggande produktivitet i näringslivet

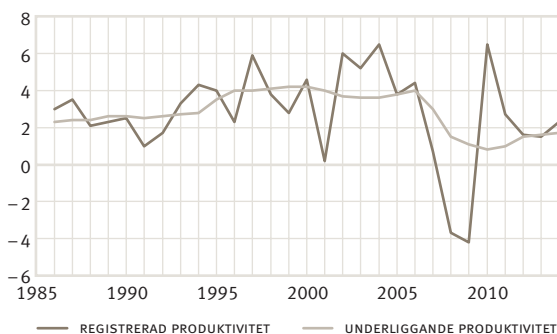

Diagram 3:26

Källa: SCB samt egna beräkningar

Två vinstmått i näringslivet plus sänkt bolagsskatt

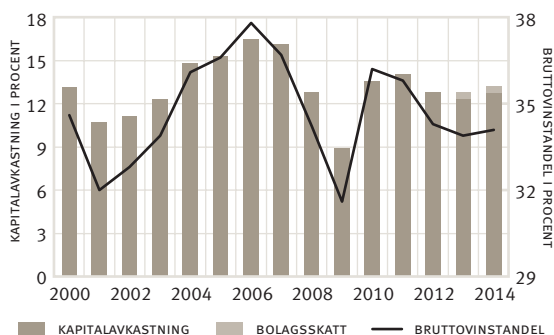

Diagram 3:27

Källa: SCB samt egna beräkningar

met för näringslivets prisökningar betydligt, men den svaga hemmaefterfrågan medför att priserna ändå inte väntas öka mer än 1 procent.

Den svaga produktivitetsutvecklingen under 2013 gör att näringslivets vinster minskar jämfört med 2012 och vinsterna mätt som bruttovinstandel och kapitalavkastning före skatt sjunker. Bolagsskatten sänktes från den 1 januari 2013 med 4,3 procentenheter. Till sammans med införda begränsningar för den så kallade räntesnuran uppskattas skattesänkningen medföra att näringslivets vinster efter skatt ökar med 12 miljarder kronor. Kapitalavkastningen efter skatt blir 2013 densamma som 2012 och något högre 2014. I diagrammet nedan visas även kapitalavkastning före skatt samt vinstandelen.

Kapitalavkastningen kan jämföras med en riskfri avkastning på statsobligationer. Skillnaden mellan kapitalavkastning och den långa räntan är den riskpremie man får för investeringar i näringslivet. Dess storlek kan även ses som ett mått på vinstläget i näringslivet.

Näringslivets vinstläge (riskpremien)

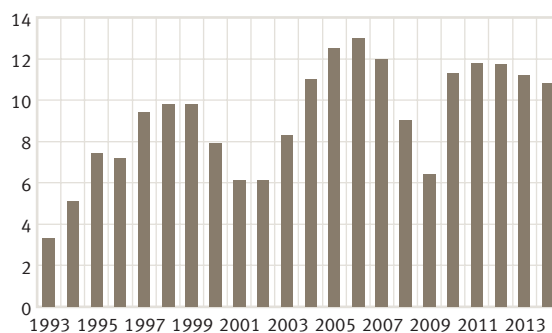

Diagram 3:28

Källa: SCB, Riksbanken samt egna beräkningar

Löneökning i näringslivet, utfall

Procent

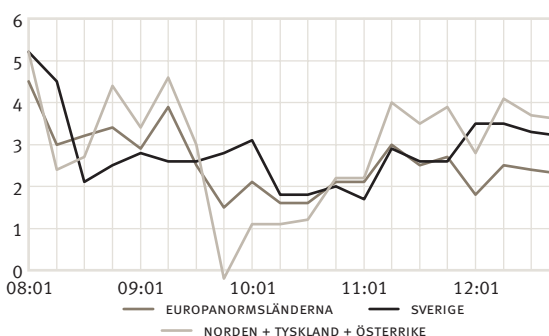

Diagram 3:29

Källa: Eurostat samt egna beräkningar

Genom att statsobligationsräntorna nu ligger på historiskt sett mycket låga nivåer (under 2 procent) blir sannolikt riskpremien och vinstläget höga under prognosperioden. Statsobligationsräntan väntas bli högre 2013 vilket medför att vinstläget blir lägre, men ligger fortfarande på en hög nivå. I diagrammet ovan är effekten av bolagsskattesänkningen inräknad i vinstläget.

I de så kallade europanormsländerna (Sveriges 13 viktigaste konkurrentländerna i Europa) ökar lönerna som genomsnitt svagt. Under 2012 låg takten på mellan 2 och 2,5 procent. I Sverige låg den på mellan 3 och 3,5 procent. I den ländergrupp som har en liknande ekonomisk utveckling som Sverige (Tyskland, Österrike och de nordiska länderna) låg löneökningstakten som genomsnitt från och med andra kvartalet 2012 på mellan 3,5 och 4 procent.

I Tyskland och Österrike har avtal träffats på omkring 3 procent under 2012 och dessa sträcker sig in i 2013. Dessa avtal ligger som genomsnitt på drygt 3 procent. I Tyskland har i år tecknats ett avtal inom stål-

industrin som kan höja lönerna med 3 procent. Omräknat till årstakt blir det 2,4 procent. Inom den tyska transportsektorn har nyligen ett tvåårsavtal tecknats på 6 procent. I hela ländergruppen som genomsnitt väntas lönerna öka ungefär som i Sverige med en årstakt omkring 2,8 procent. Övriga länder i Europa väntas få en betydligt svagare löneutveckling och i europanormsländerna som genomsnitt väntas lönerna fortsätta att öka med endast drygt 2 procent per under 2013 och 2014.

Löneökning i näringslivet med prognos

Procent

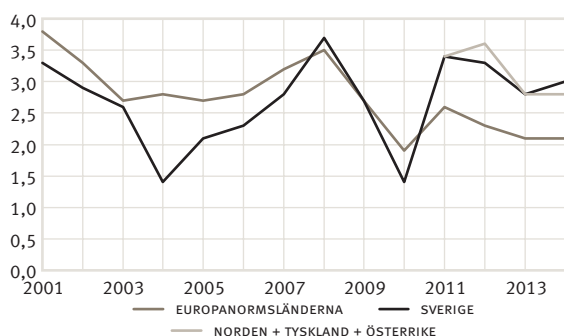

Diagram 3:30

Källa: Eurostat, OECD samt egna beräkningar

Inflationen ligger under Riksbankens mål de närmaste åren

Den underliggande inflationen, mätt med KPIF som är rensat för prisseffekter av bostadsräntor, sjönk stadigt under 2010 och 2011. Under förra året låg inflationen mätt med KPIF ganska stabilt i underkant av 1 procent.

I år väntas inflationstrycket från arbetsmarknaden bli relativt starkt med höga enhetsarbetskostnader till följd av den svaga produktivitetsutvecklingen. Sjunkande importpriser håller dock tillbaka inflationen. Det svaga efterfrågeläget gör det samtidigt svårt för företagen att vältra över ökade kostnader på konsumenterna genom prishöjningar. Det får till följd att vinstandelen av förädlingsvärdet, som föll i fjol, fortsätter att minska något.

Det fortsatt svaga efterfrågeläget 2014 gör att utrymmet för prishöjningar är begränsat då också. Förbättrad produktivitetsutveckling och svagt fallande importpriser innebär ändå att vinstläget kan förbättras samtidigt som inflationen är fortsatt låg.

Den underliggande inflationen, KPIF, väntas stiga något under den andra halvan av i år och sedan stabiliseras runt 1,5 procent under 2014.

KPI och KPIF

Årlig procentuell förändring

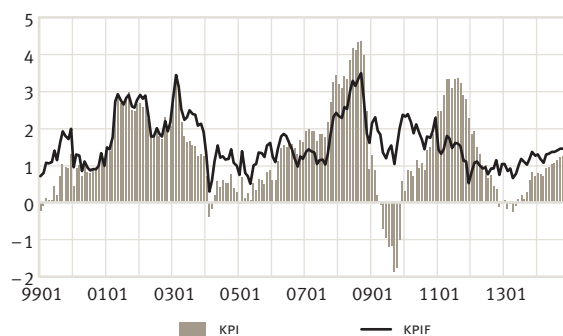

Diagram 3:31

Källa: SCB samt egna beräkningar

Investeringar

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Näringsliv	6,1	7,3	2,5	4,8
Industri	11,4	7,5	-1,1	4,2
Övrigt näringsliv	4,9	7,3	3,4	5,0
Offentlig sektor	-1,4	3,9	2,8	0,6
Bostäder	14,7	-9,1	-4,6	2,3
Totalt	6,4	3,4	1,3	3,7

Tabell 3:3

Källa: SCB samt egna beräkningar

Produktion inom olika sektorer

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Näringsliv	5,3	1,0	1,3	2,8
Industri	6,5	-3,6	-1,6	3,9
Byggnads	9,3	2,8	2,1	2,0
Övrigt näringsliv	4,6	2,3	2,0	2,6
Offentlig sektor	-0,1	0,3	1,1	0,6

Tabell 3:4

Källa: SCB samt egna beräkningar

Disponibel inkomst och privat konsumtion

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Timplöner	2,4	3,1	2,7	2,8
Arbetade timmar	2,4	-0,2	0,1	0,5
Lönesumma	5,6	3,9	3,1	3,3
Övriga faktorinkomster	8,5	1,7	5,4	7,9
Transfereringar	0,1	3,7	5,1	2,1
Skatter	3,1	3,0	4,6	4,5
Disponibel inkomst	4,9	3,7	3,7	3,2
Konsumentpris, IPI	1,3	1,2	0,4	1,1
Real disponibel inkomst	3,5	2,5	3,2	2,1
Privat konsumtion	2,1	1,5	2,2	2,7
Sparkvot ¹	10,2	11,4	11,8	11,4
KPI	3,0	0,9	0,2	1,1
KPIF	1,4	1,0	1,0	1,4
Prisförändringar under resp år				
Hushållens tillgångar	-1,9	5,6	6,6	5,9
Småhus+Mark	-2,9	2,1	3,0	6,1
Börsaktier	-14,4	11,1	12,3	2,3

Tabell 3:5

Källa: SCB samt egna beräkningar

1 Inkluderar sparande i avtals- och premiepensioner.

Arbetsproduktivitet

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Näringsliv	2,4	1,6	1,5	2,3
Industri	3,6	-0,4	0,5	5,0
Byggnads	5,4	2,8	2,0	1,5
Övrigt näringsliv	1,8	2,2	1,7	1,7
Offentlig sektor	-1,0	-0,5	0,0	0,0
BNP	1,8	1,1	1,1	1,8

Tabell 3:6

Källa: SCB samt egna beräkningar

Arbetsmarknadsläget

Procentuell förändring

	2011	2012	2013	2014
Arbetskraft, ILO, 15-74	1,4	0,9	0,8	0,7
Arbetade timmar	2,4	-0,2	0,1	0,5
Arbetad tid per sysselsatt	0,0	-0,9	-0,4	0,0
Sysselsatta, 15-74	2,3	0,6	0,5	0,5
Arbetslöshet, ILO, 15-74 ¹	7,8	8,0	8,3	8,4
Öppen arbetslöshet, 16-64 ²	5,6	5,8	5,1	5,2
Programdeltagare ³	3,5	3,4	3,9	3,6

Tabell 3:7

Källa: SCB samt egna beräkningar

1 I procent av arbetskraften.

2 Exklusive arbetssökande heltidsstuderande. I procent av arbetskraften.

3 I procent av arbetskraften.

Sysselsättningen enligt NR

Förändring i tusental

	2011	2012	2013	2014
Totalt	104	33	25	25
Näringsliv	95	23	11	17
Industri	10	-12	-9	-6
Byggnads	15	4	2	2
Övrigt näringsliv	70	31	18	21
Offentlig sektor	9	10	14	8

Tabell 3:8

Källa: SCB samt egna beräkningar

4. Oacceptabelt läge på arbetsmarknaden

DEN HÖGA ARBETSLÖSHETEN är vår tids största samhällsproblem. Över 420 000 personer – 8,5 procent av arbetskraften – vill men får inte arbeta. Arbetslösheten är i Sverige väsentligt högre än i flera jämförbara länder såsom Tyskland, Nederländerna, Norge och Österrike.

Sverige är i stort behov av en mer kraftfull jobbpolitik och ambitionerna måste öka väsentligt om den långvarigt höga arbetslösheten ska gå att ta ner. För detta behövs både mer av efterfrågestimulanser och mer av kompetenshöjande arbetsmarknads- och utbildningspolitik.

Den höga arbetslösheten beror på svag efterfrågan på arbetskraft (efterfrågearbetslöshet eller konjunkturarbetslöshet), men även på att efterfrågan på arbetskraft inte matchar utbudet av arbetssökande (strukturarbetslöshet). Dessutom tar matchningen mellan arbetssökande och lediga jobb en viss tid, även på en väl fungerande arbetsmarknad (vilket leder till så kallad friktionsarbetslöshet). Gränsen mellan dessa olika typer av arbetslöshet är flytande och svårdefinierad. Poängen är dock att all arbetslöshet inte har samma orsak och därmed finns det heller inte en enda lösning för att nå låg arbetslöshet och full sysselsättning.

De närmaste åren kännetecknas av ett mycket lågt utnyttjande av arbetskraft och kapital.

Enligt LO-ekonomernas prognos för 2013 och 2014 ligger arbetslösheten dessa år klart över 8 procent i genomsnitt. Vår syn är att arbetslösheten kommer att vara fortsatt oacceptabelt hög under ytterligare ett antal år. Denna syn delas även av andra prognosmakare.²

Den viktigaste orsaken till att lågkonjunkturen har blivit så utdragen är den svaga internationella utvecklingen, särskilt i Europa, i spåren av den så kallade skuld-krisen. Det påverkar framför allt den svenska exporten, men även svensk konsumtion och investeringar har hållits tillbaka. Svag internationell tillväxt väntas hålla tillbaka tillväxten i Sverige även under de närmaste åren. Det innebär att en ekonomisk politik för att snabba på en återhämtning och få ner arbetslösheten främst måste bygga på att stimulera inhemsk efterfrågan.

Arbetslösheten kommer att vara fortsatt hög med en oförändrad inriktning på den ekonomiska politiken. Den ekonomiska politikens – stabiliseringspolitikens – uppgift borde nu vara att snabbast möjligt få till stånd en ökad efterfrågan så att ekonomin når fullt kapacitetsutnyttjande.

² Se exempelvis *Konjunkturläget*, Konjunkturinstitutet, mars 2013 för en bild av den makroekonomiska utvecklingen fram till 2017.

Konjunkturpolitik gör skillnad

De flesta ekonomer är överens om att stabiliseringspolitik är ett viktigt långsiktigt inslag i den ekonomiska politiken. Konjunktursvängningar är variationer kring en långsiktig trend men en kraftig lågkonjunktur kan också påverka trenden och därmed få kostnader på lång sikt. Utgångspunkten är därför att även kortsiktiga svängningar i produktion, kapacitetsutnyttjande och sysselsättning är förenade med välfärdsluster för medborgarna. Kraftiga konjunktursvängningar riskerar att ge bestående effekter.

Ett känt argument för stabiliseringspolitik är att konjunkturarbetslöshet medför att fler individer får svårt att återvända till arbetsmarknaden även på lång sikt, eftersom värdet på deras humankapital minskar. Detta leder till långvariga effekter på arbetslösheten.

Lågkonjunkturer för vidare med sig en tung börda för de individer som drabbas av arbetslöshet. Denna börda får stora fördelningseffekter eftersom den inte är jämnt fördelad över befolkningen. Arbetslöshetsbördan bärs i högre grad av unga, lågutbildade och utrikes födda – de grupper som löper högre risk att bli arbetslösa.

En politik som går ut på att aktivt motverka kraftiga konjunktursvängningar är därmed en politik som bidrar till att minska såväl arbetslösheten som inkomstskillnaderna på lång sikt.

Otillräcklig penningpolitik

Riksbanken beslutade att lämna reporäntan oförändrad på 1 procent vid sitt penningpolitiska möte i april. Samtidigt innebär Riksbankens prognos för reporäntan att den första höjningen av räntan sker det andra halvåret 2014.

Vi har i våra beräkningar antagit att reporäntan ligger kvar på 1 procent hela 2014. Skälet är att vi tror att Riksbanken efter hand kommer att justera sin syn på den ekonomiska utvecklingen. Framför allt tror vi att Riksbankens inflationsprognos är felaktig. I bankens bedömning stiger inflationen under, särskilt andra halvåret, 2014 utan att några närmare skäl anges. I jämförelse med andra prognosmakare ökar KPIF snabbare 2014 i Riksbankens prognos.

Ytterligare ett skäl för Riksbanken att justera ner räntebanan 2014 är att de löneavtal som har slutits omfattar tre år. Det minskar eventuell osäkerhet kring lönebildningen och ger en tydlig signal om att det inte kommer några inflationsimpulser från arbetsmarknaden.

Även om Riksbanken håller räntan oförändrad vid 1 procent både i år och nästa så menar vi att penningpo-

litiken blir för stram i förhållande till det mycket svaga konjunkturläget. Utgångsläget och de närmaste årens utveckling för den svenska ekonomin ser inte bra ut. I vår prognos blir inflationen låg och klart under Riksbankens mål i år och nästa år. Samtidigt bedöms arbetslösheten 2013 och 2014 bli över 8 procent, vilket naturligtvis är långt över varje rimlig bedömning av den långsiktigt hållbara arbetslösheten. Penningpolitikens inriktning borde bli mer expansiv. LO-ekonomerna anser att räntan omgående borde sänkas med 50 punkter och att de räntebanor som direktionens minoritet argumenterar för är rimliga i förhållande till vår prognosbild.

Sedan två år tillbaka har den svenska styrräntan legat högre än motsvarande ränta i euroområdet, USA och Storbritannien. Ränteskillnaderna är svåra att förklara utifrån skillnader när det gäller inflation och arbetslöshet. Riksbanken har agerat passivt och försiktigt i jämförelse med andra centralbanker.

En orsak till Riksbankens försiktighet är att majoriteten i direktionen har velat väga in en oro för en ökad skuldsättning hos hushållen i räntebesluten. Vi menar att det pekar på behovet av större tydlighet när det gäller penningpolitikens mandat och ansvarsområde.

Ytterst handlar synen på Riksbankens uppdrag och den penningpolitiska strategin om hur Riksbankslagen med förarbeten ska tolkas. LO-ekonomerna menar att oklarheterna kring hur penningpolitiken ska bedrivas och meningsskiljaktigheterna inom direktionen synes vara så stora att Riksbanksfullmäktige och riksdagens finansutskott bör ta ett ansvar och klargöra sin syn på hur Riksbankslagen ska tolkas och vad som är direktionens mandat.

Det är numera konvention att anta att stabiliseringspolitik, under "normala" förhållanden, bedrivs mest effektivt genom penningpolitiken. Detta gäller dock inte när styrräntan ligger nära noll, eller när centralbanken underlåter att fokusera på sitt stabiliseringspolitiska uppdrag.

I Sverige finns det, till skillnad från i euroområdet och USA, fortfarande utrymme att agera via traditionella penningpolitiska styrmedel, det vill säga genom att påverka den korta nominella räntan genom att sänka styrräntan. Det finns dock för närvarande väldigt liten anledning att tro att Riksbanken kommer att utnyttja den möjligheten.

Vi tvingas därför konstatera att Riksbanken i dag inte en bedriver en optimal penningpolitik. Styrräntan är för hög givet den inflationsutveckling som är trolig. På så sätt bidrar Riksbanken till att arbetslösheten ligger kvar på höga nivåer, men också till att den hållbara arbetslösheten stiger, genom persistenseffekter.

Det finns givetvis förklaringar till Riksbankens agerande. En majoritet i Riksbankens direktion ser med stor oro på hushållens skuldsättning, mätt som dispo-

ribel inkomst i förhållande till bruttoskuld. De bedömer att tillfälligt lägre korträntor har stora effekter på bostadspriser och på hushållens skuldsättning. En majoritet i direktionen har därtill en mycket negativ syn på hur den svenska arbetsmarknaden fungerar, både i termer av de arbetslösas humankapital och lönebildningens förmåga att hantera en lägre arbetslöshet.

LO-ekonomerna anser att Riksbankens majoritet har svaga argument för sitt agerande. Samtidigt ser vi inga skäl att tro att majoriteten under överskådlig tid kommer att låta sig övertygas av de starka motargument som har framförts, inte minst av minoriteten i direktionen.³ Konsekvensen av detta är att det måste vara finanspolitiken som under en period bär bördan i stabiliseringspolitiken.

Använd finanspolitiken!

Det finns ett behov av omfattande åtgärder inom ramen för finanspolitiken även kommande år, för att arbetslösheten inte ska ligga kvar på de mycket höga nivåer som vi ser i dag.

Behoven av en mer aktiv finanspolitik är dock inte enbart beroende av konjunkturläget utan springer även ur ett långsiktigt behov av att förbättra kommunalt finansierade verksamheter, såsom skolan, och att åter skapa inkomstryggheten inom viktiga försäkringar såsom arbetslöshetsförsäkringen.

LO-ekonomerna menar att det i dagsläget finns ett behov av betydande finanspolitisk stimulans för att mildra den lågkonjunktur vi är inne i och att en sådan politik dessutom kan användas för att möta långsiktiga behov. De långsiktiga behoven handlar framför allt om ökade resurser till kommunal verksamhet, bättre a-kassa, en värdesäkring av hushållens transfereringar samt en högre kvalitet i den aktiva arbetsmarknadspolitik. Vi föreslår även ökade bostads- och infrastrukturinvesteringar samt att ROT-avdraget utökas kraftigt, till att även omfatta hyreshus och bostadsrättsföreningar.

För att skapa en reell minskning av arbetslösheten i nuvarande konjunkturläge bedömer LO-ekonomerna att det behövs ett kraftigt finanspolitiskt stimulanspaket. Detta kan med fördel innehålla en kombination av åtgärder, enligt ovan.

Vi har räknat på ett paket som skulle innebära en satsning på totalt 70 miljarder. Denna satsning innehåller 15 miljarder i höjda transfereringar till hushållen, vilket både innefattar högre reala ersättningar samt en indexering av inkomstförsäkringar och bidrag på sikt. Vi föreslår att man höjer ersättningarna till kommuner och landsting med 30 miljarder för att möta de demografiska behoven och skapa utrymme för en permanent ambitionshöjning i de kommunala verksamhe-

³ Reservation mot Redogörelse för penningpolitiken 2012, Sveriges Riksbank, Protokollsbilaga B, Direktionens protokoll 13099 § 4.

terna. Vi föreslår vidare en nivåhöjning av de statliga investeringarna på 10 miljarder per år samt slutligen en temporär stimulans till bostadsbyggande och bostadsinvesteringar på 15 miljarder kronor.

Stimulansåtgärd	Mdr kr	Varaktighet
Transfereringar till hushåll	15	Permanent
Höjda statsbidrag	30	Permanent
Statliga investeringar	10	Permanent
Bostadsinvesteringar	15	Temporär
Summa	70	

En tydlig finanspolitisk stimulans i storleksordningen 70 miljarder kan bidra till en högre sysselsättning med sammantaget cirka 100 000 personer under några års tid. Det skulle i sin tur bidra till att arbetslösheten sjunker med 2 procentenheter. Sluteffekten på den offentliga budgeten blir lägre än den initiala satsningen. Detta beror på att stimulansen innebär att skattebaser ökar och arbetslösheten minskar samt att stimulansen ger positiva följd effekter på ekonomin.

I tabellen nedan är det totala paketet på 70 miljarder kronor fördelat på de fyra posterna transfereringar till hushåll, kommunal konsumtion, offentliga investeringar samt bostadsinvesteringar.

ringar samt bostadsinvesteringar. Beroende på vilken typ av satsning som görs så får det något olika effekter på ekonomin och de offentliga finanserna. Detta beror på att åtgärderna har olika så kallade importläckage och på kort sikt olika så kallade sparläckage.

Den finanspolitiska stimulansen kan medföra att mottagaren på kort sikt sparar en del (sparläckage) och använder en mindre del till till exempel konsumtion. På några års sikt kan man dock räkna med att även sparläckaget konsumeras. När stimulansen konsumeras, så riktar sig den högre konsumtionsefterfrågan inte bara mot svenska varor utan en del resulterar även i ökad import. Detta *importläckage* gör att den totala effekten på BNP blir lägre än vad som skulle ha varit fallet om alla pengar använts till efterfrågan på varor från svenska företag. Den efterfrågan som riktar sig mot inhemska varor och tjänster ger en positiv effekt på den svenska produktionen och sysselsättningen. En högre produktion ger upphov till nya investeringar och en högre sysselsättning ger högre hushållsinkomster. Detta ökar efterfrågan och ger ytterligare positiva effekter på BNP (dynamiska effekter).

Samtliga dessa effekter redovisas i tabellen nedan. Som framgår av tabellen ger satsningar på offentlig

Finansiellt sparande och offentlig sektor samt indikatorer för avstämning mot överskotts målet

Effekter av finanspolitisk stimulans, mdr kronor

	Transferering till hushåll	Kommunal konsumtion	Offentliga investeringar	Bostadsinvesteringar	Totalt
Stimulans	15	30	10	15	70
Sparläckage*	0	0	0	0	0
Konsumtion	15	30			45
Investeringar			10	15	25
Importläckage, direkt	-7		-2		-9
BNP-effekter, direkt	8	30	8	15	61
Dynamiska effekter BNP	3	10	3	5	20
Total BNP effekt	11	40	11	20	81
<i>Totalt i procent</i>	<i>0,3</i>	<i>1,1</i>	<i>0,3</i>	<i>0,6</i>	<i>2,3</i>
Tot sysselsättningseffekt	15 000	52 000	15 000	26 000	108 000
<i>i procent</i>	<i>0,3</i>	<i>1,1</i>	<i>0,3</i>	<i>0,6</i>	<i>2,3</i>
Följdeffekt, offentliga finanser	9	15	4	11	39
Slutlig offentlig skuldökning	-6	-15	-6	-4	-31

Tabell 4:1

Källa: Egna beräkningar

* På några års sikt räknar vi med att hushållen konsumerar sparläckaget.

konsumtion – det vill säga pengar till kommunerna – och bostadsinvesteringar ett större utfall när det gäller effekten på BNP än vad som är fallet för transfereeringar till hushåll och offentliga investeringar i stort. Detta beror på att dessa efterfrågeökningar nästan helt riktar sig mot inhemsk produktion. Däremot uppstår ett importläckage i nästa led, när den dynamiska effekten gör att sysselsättningen ökar vilket i sin tur ger en ökning av allmän efterfrågan. Denna effekt är dock betydligt mindre än den direkta ökningen.

En offentlig stimulans på 70 miljarder kronor medför först genom importläckagen att BNP-effekten blir mindre. När sedan den dynamiska effekten räknas in blir i stället den totala BNP-effekten större och uppgår i dessa beräkningar till 81 miljarder kronor. Detta benämns som en *multiplikatoreffekt* av budgetsatsningen och blir i vår modell 1,2. Det vill säga satsningen fortplantar sig i ekonomin och skapar en effekt på BNP som är 1,2 gånger den ursprungliga stimulansen. Som redovisats ovan är denna effekt beroende av storleken på sparläckage och importläckage, samt hur sambandet ser ut mellan BNP-ökningen och investeringar samt privat konsumtion.

Storleksordningarna på multiplikatoreffekterna är mycket osäkra. Det finns en ganska stor mängd litteratur på detta område. En övergripande slutsats är i stora drag att multiplikatoreffekten, det vill säga effekten på BNP, av en utgiftsökning är i storleksordningen 0 till 2,1 gånger satsningen. Effekten av en utgiftsökning är generellt större än effekten av en skattesänkning, som ger – 1,5 till 1,4 gånger skattesänkningen.⁴

De dynamiska effekter vi har räknat med påverkar skattebaser och arbetslöshet och får därmed återverkningar på de offentliga finanserna. 70 miljarder i ökade utgifter innebär 40 miljarder tillbaka i form av högre skatteintäkter och lägre utgifter för arbetslösheten. Budgetbelastningen blir sålunda cirka 30 miljarder på medellång sikt – det vill säga 40 procent av satsningen. Här har vi dock inte räknat med kostnaden för effekter på statsskulden och därmed ökade räntekostnader för densamma. Med nuvarande ränta är dessa effekter dock begränsade.

Överskottsmål och långsiktigt hållbara offentliga finanser med en kraftigt expansiv inriktning på finanspolitiken

Det är viktigt att skilja på kortsiktiga och långsiktiga effekter av våra förslag. De stimulansåtgärder vi föreslår leder till en *varaktig* försämring av det offentliga finansiella sparandet med 55 miljarder kronor. Vi har dock inte räknat med några effekter på statsskuldräntorna, vilket kan innebära en underskattning. Det låga

ränteläget gör dock att effekterna är ganska små. Ökade ränteutgifter kan dock mycket väl tänkas uppvägas av vinster i form av en ökad framtida (potentiell) produktion, när expansiv finanspolitik används i en situation med för lågt kapacitetsutnyttjande.⁵ Detta eftersom en sådan politik motverkar och dämpar så kallade hysterisiseffekter⁶ på arbetskraft och kapitalstock.

LO-ekonomerna menar att de 55 miljarderna i försämrat sparande inte äventyrar de offentliga finanserna på sikt. Därtill kommer att det naturligtvis är möjligt med vissa skattehöjningar när väl ekonomin är i balans och det råder fullt kapacitetsutnyttjande.

I sin långsiktiga framskrivning av de offentliga finanserna⁷ kommer Konjunkturinstitutet (KI) fram till att, trots att den demografiska utvecklingen är ogynnlig de närmaste årtiondena, så är de offentliga finanserna långsiktigt hållbara. Enligt dessa kalkyler kan hushållens skatter sänkas permanent med 1,1 procent av BNP samtidigt som det så kallade offentliga åtagandet bibehålls⁸. Det talar för att den försämring av det långsiktiga sparandet med 55 miljarder som våra förslag kan innebära inte utgör något problem för de offentliga finanserna på sikt. En stor del av de åtgärder som vi föreslår sammanfaller med KIs beräkning av vad som krävs för att det offentliga åtagandet ska bibehållas. Det innebär att en betydande del av de åtgärder vi föreslår finns med i KIs långsiktsskalkyl.

Finansdepartementets bedömning av finanspolitikens långsiktiga hållbarhet, redovisad i Vårpropositionen 2013⁹, är att det finansiella sparandet kan försvagas, omgående och permanent, med 2,4 procent av BNP för att de offentliga finanserna ska balansera på sikt. För den offentliga konsumtionen antas i kalkylen att standarden per brukare förblir densamma över tid samtidigt som transfereringarna antas öka i takt med genomsnittslönen. Enligt finansdepartementet skapar den starka utvecklingen i grundscenariot "en förhållandevis bred marginal" för stabiliseringspolitiska åtgärder vid konjunkturförsvagningar. Målkonflikten mellan stabiliseringspolitiska krav och fördelnings- och strukturpolitiska mål bedöms som begränsad. Det gäller även under perioden runt 2030 då det finansiella sparandet är som svagast.

5 Se exempelvis diskussionen i *Fiscal Policy in a Depressed Economy*, J B DeLong & L H Summers, NBER Working Paper, 2012.

6 Det vill säga långsiktiga effekter i form av sämre utrustad arbetskraft och en åldrande kapitalstock.

7 Konjunkturinstitutets beräkning av långsiktig hållbarhet i de offentliga finanserna, Fördjupnings-PM Nr 20, 2013.

8 I ett bibehållet offentligt åtagande ingår, enligt KI, att:

1. Statens och kommunernas konsumtionsutgifter ökar i takt med den demografiskt betingade efterfrågan.

2. Statens och kommunernas investeringsutgifter skrivs fram med utvecklingen av potentiell BNP i löpande pris.

3. Statliga transfereringar skrivs fram med befolkningsutvecklingen samt nominallönen per timme.

9 2013 års ekonomiska vårproposition, *Ansvar för jobb och trygghet*, Regeringens proposition 2012/13:100.

4 *Fiscal Multipliers and the State of the Economy*, Baum, Poplowski-Ribeiro and Weber (2012). IMF Working Paper WP/12/286.

Både KIs och finansdepartementets beräkningar är starka argument för att den finanspolitiska stimulans vi föreslår inte utgör ett hot mot de offentliga finanserna på sikt.

I det finanspolitiska ramverket ingår målet om ett överskott i det offentliga saldot på en procent av BNP över en konjunkturcykel. Med våra förslag hamnar det offentliga saldot på några års sikt sannolikt på noll, eller blir svagt negativt. Vi tror dock inte att ekonomin kommer att vara i balans inom några års sikt och därför är det rimligt med ett saldo som är lägre än en procent av BNP. För att nå upp till ett överskott på 1 procent av BNP längre fram i tiden krävs i så fall sannolikt skatthöjningar. I KIs kalkyl för utvecklingen fram till 2017 ingår skatthöjningar på 74 miljarder för att överskottsmålet ska uppnås.

Samtidigt visar beräkningarna av de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet att tiden närmar sig när demografiska påfrestningar gör att det offentliga sparandet bör och kan vara negativt, samtidigt som finanserna är hållbara på sikt. LO-ekonomerna anser att det bör finnas ett mål för det offentliga saldot. Nivån på målet bör dock kontinuerligt ses över.

Arbetsmarknaden tål en högre efterfrågan

Vår analys och våra förslag om en påtagligt mer expansiv finanspolitik bygger på ett viktigt antagande: penningpolitiken kommer att vara fortsatt, men inte tillräckligt, expansiv. Vi tror att det är ett realistiskt antagande av flera skäl.

För det första ger våra förslag ger en påtaglig nedgång av arbetslösheten, men det är ännu långt till ett "överhettat" arbetsmarknadsläge. För det andra påverkar inte finanspolitisk stimulans hushållens skuldsättning på samma sätt som räntan. Slutligen har flera centralbanker under senare tid kommunicerat en viss acceptans för en inflation som tillfälligt är över målet om arbetslösheten samtidigt sjunker påtagligt. Det kan Riksbanken också komma att göra.

Det räcker inte med att Riksbanken "håller sig lugn", även andra samhällsaktörer måste ta sitt ansvar, inte minst parterna. Om den finanspolitiska expansion som vi anvisar ska bli framgångsrik förutsätter det en väl fungerande och ansvarsfull lönebildning. En sådan finns enligt vår mening på plats.

Klarar då arbetsmarknaden finanspolitiska stimulanser av den omfattning som vi föreslår eller kommer de att leda till flaskhalsar, inflationsimpulser eller andra störningar? Vårt svar är att det inte med säkerhet går att veta, men att det är hög tid att på allvar testa möjligheten att snabbt få ner arbetslösheten.

LO-ekonomerna menar att det är möjligt att på några års sikt minska arbetslösheten med 2 procentenheter mer än vad som blir fallet med en passiv finanspolitik,

utan att det uppstår störningar i ekonomin. Vår bedömning är att arbetslösheten kan komma att hamna runt 6 procent när våra förslag har fått full effekt. Det är en nivå som inte är särskilt låg i jämförelse med olika bedömares skattningar av den långsiktigt uthålliga arbetslösheten¹⁰. Enligt finansdepartementet är den långsiktigt uthålliga arbetslösheten cirka 5 procent. Enligt Riksbanken ligger den i intervallet 5 till 7,5 procent och Konjunkturinstitutets skattning är 6,5 procent.

Det kan inte uteslutas att inflationen tillfälligt kan hamna över 2-procentsmålet om färden mot lägre arbetslöshet går snabbt. Men i den senaste World Economic Outlook från IMF¹¹ pekar några ekonomer på att den så kallade Philipskurvan tycks vara relativt plan om samtidigt inflationsförväntningarna är starkt förankrade. De talar för att en finanspolitisk expansion i dagens situation kommer att ha begränsade effekter på inflationen.

I Sverige är inflationsförväntningarna fast förankrade vid 2 procent och lönebildningen anses allmänt fungera väl. Därtill kommer att löneavtal har slutits för de närmaste 3 åren, vilket talar för att inflationsimpulser från arbetsmarknaden inte är särskilt troliga.

Flera centralbanker, som Federal Reserve i USA och Bank of England, har dessutom kommunicerat att man – så länge inflationsförväntningarna ligger vid inflationsmålet – är beredd att acceptera viss (tillfällig) inflation om och när arbetslösheten sjunker påtagligt. Vi anser att det vore rimligt att även Riksbanken anammade ett sådant synsätt.

Stora behov av ökad kommunal konsumtion och offentliga investeringar

Utan aktiva finanspolitiska beslut minskar de offentliga utgifterna som andel av ekonomin. Som genomsnitt växer Sveriges ekonomi över tid. Om regering och riksdag inte fattar beslut om ökade offentliga investeringar, mer pengar till de kommunala verksamheterna eller till transfererings- och bidragssystemen kommer utgifterna på dessa områden i huvudsak att ligga stilla i löpande priser och därmed minska som andel av BNP.

De offentliga intäkterna, det vill säga skatter, ökar dock i stort sett i takt med tillväxten i ekonomin, det vill säga i takt med BNP. Utan reformer och politiska beslut innebär detta att utvecklingen av offentliga inkomster och offentliga utgifter kommer att dras isär.¹² För varje år som ekonomin växer uppstår alltså ett utrymme att sänka skatter på bekostnad av välfärden. Detta kommer sedan att utgöra det regeringen och

¹⁰ Med långsiktigt hållbar arbetslöshet menas arbetslösheten då ekonomin är i en långsiktig jämvikt, det vill säga då alla störningar som ekonomin utsätts för har verkat ut.

¹¹ World Economic Outlook, *Hopes, Realities, and Risks*, International Monetary Fund, April 2013.

¹² Detta skrev vi mer utförligt om i Ekonomiska utsikter hösten 2012.

Konjunkturinstitutet (KI) benämner *reformutrymmet*, det vill säga utrymmet för ofinansierade reformer. Låt oss reflektera över detta. I diskussionen som följde på presentationen av budgetpropositionen för 2013 framförde exempelvis Bertil Holmlund att en indexering av taket för arbetslöshetsersättningen är rimlig eftersom det annars sker en urholkning av försäkringsskyddet.¹³ Finansministerns svar på detta var att han inte *ur en demokratisk synvinkel* tycker att indexering av olika utgifter är självklara. Han anser i stället att det är bättre att det frigörs resurser som kan användas till omprioriteringar – det vill säga är det bibehållen a-kassa eller något annat vi vill ha?

Med detta synsätt finns det en överhängande risk att enbart de system som för tillfället är i fokus för samhällsdebatten eller har fördel i opinionen är de som kan ha en någorlunda god utveckling i jämförelse med inkomsterna i övrigt. Höja barnbidrag (och egentligen enbart behålla det reala värdet på desamma) kan för politiker vara en tilltalande prioritering medan det kanske är svårare att bilda opinion för att underhållsstödet ska öka i takt med inkomsterna i övrigt. Det rimliga är i stället att om regering och riksdag vill försämra kommunernas ekonomiska situation eller urholka de gemensamma försäkringssystemen bör de frågorna vara föremål för en aktiv diskussion och aktiva beslut. Det bör inte som i dag få ske en gradvis försämring som ger pengar över till annat.

Kommunal konsumtion bör öka minst i takt med de demografiska behoven

Dagens finanspolitiska regelverk innebär att det offentliga åtagandet minskar för varje år när det demografiska behovet ökar. Konsekvensen av det regelverk vi har i dag, där statsbidrag till kommunerna inte indexeras regelmässigt, blir en sänkt standard i de offentliga tjänsterna – exempelvis i form av en lägre personaltäthet i skola och förskola och inom äldreomsorgen. Detta givet avsaknad av aktiva politiska beslut om mer pengar till kommunerna (eller att kommunerna själva beslutar att höja kommunalskatten).

Konjunkturinstitutet beskriver i sin senaste rapport¹⁴ att ett bibehållet offentligt åtagande inom den kommunala verksamheten, det vill säga där ett ökat antal äldre och större barnkullar inte leder till en försämrad kvalitet utan resurser tillförs verksamheterna, innebär ökade kostnader för kommunerna. Den demografiska utvecklingen leder till ett ökat finansieringsbehov som under åren 2014–2017 beräknas uppgå till 29 miljarder kronor totalt.

En "värdesäkring" av den kommunala konsumtionen, styrd av den demografiska utvecklingen, skulle

enligt KIs beräkningar innebära att statsbidragen till kommunerna behöver höjas kraftigt i jämförelse med dagens nivå.

Organisationen Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) utgår i sin prognos¹⁵ från att en rimlig bedömning av utvecklingen i kommunerna är att konsumtionen i kommuner och landsting ökar med i genomsnitt 1,6 procent årligen under perioden 2012–2016. Detta innebär att kostnaderna ökar ännu snabbare än de demografiskt betingade behoven (som bidrar med en kostnadsökning på en procent). SKLs bedömning innebär att kommunerna behöver totalt 24 miljarder kronor mer fram till 2016, utöver det som utvecklingen av det befintliga skatteunderlaget¹⁶ bidrar med.

Resurser/behov för kommuner och landsting, exklusive skatteunderlagets utveckling

Mdr kronor

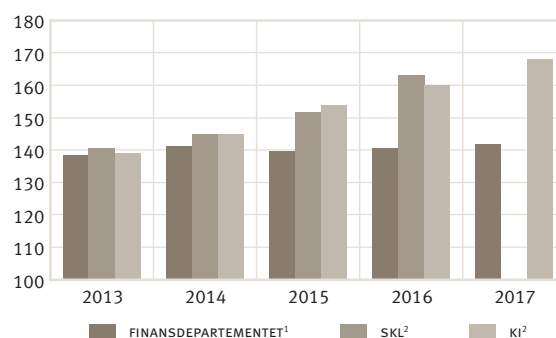

Diagram 4:1

Källa: Finansdepartementet, SKL och KI

- 1 Enbart statsbidrag.
- 2 En kombination av höjda statsbidrag och höjda skatter.

I båda dessa beräkningar har man utgått från de oförändrade statsbidrag på 138 miljarder som föreslogs i budgetpropositionen för 2013, samt en utveckling av skatteunderlaget med oförändrade skattesatser. Detta är långt ifrån att uppfylla de behov som kommunerna har. En utveckling i takt med den av regeringen föreslagna politiken – samtidigt som behoven ökar – innebär en successiv urholkning av verksamheterna i kommunerna, enligt både KIs och SKLs bedömning av det utgiftstryck som bland annat kommer av den demografiska utvecklingen. När fler personer ska dela på samma kommunala inkomster (givet oförändrade skatter) får vi sämre kvalitet i verksamheterna.

Det behövs mer resurser till grundskolor, förskolor, äldreomsorg, hemtjänst, vårdcentraler och sjukhus. Detta eftersom behovet ökar i takt med att vi exem-

13 Se Ekonomisk Debatt nr 2 2013.

14 *Konjunkturläget*, Konjunkturinstitutet, mars 2013.

15 *Ekonomirapporten*, oktober 2012. SKL gör en prognos för åren 2012–2013 och en bedömning för åren 2014–2016.

16 Givet konstanta skattesatser.

pelvis får fler äldre och större barngrupper i skolan. Det handlar dock inte bara om att behoven ökar med anledning av befolkningsutvecklingen utan även om att det måste finnas en möjlighet att förbättra dessa tjänster på sikt. LO-ekonomerna anser att synen att välfärdssystemen ska upprätthållas på lång sikt innebär att kommunernas konsumtion ska öka i takt med demografiska behov och att det dessutom bör finnas utrymme för kvalitetsutveckling. Dessa behov kan finansieras via en höjning av de generella statsbidragen. Detta innebär en förhållandevis kraftig ökning av statsbidragen redan i dag.

Förslag:

Öka statsbidragen till kommunerna och indexera dem så att de minst kan öka i takt med den demografiska utvecklingen.

Transfereringarna bör öka i takt med inkomstutvecklingen

Ett bibehållet offentligt åtagande innebär vidare att den reala individuella ersättningsnivån i transfereringssystemen bibehålls.

Utgifterna i bidrags- och transfereringssystemen följer automatiskt befolkningsutvecklingen i och med att de är rättighetsbaserade. På detta område är det i stället behovet av att följa inkomstutvecklingen som är den springande punkten. Nivån på bidragen till hushållen beslutas varje år. Nominellt oförändrade bidrag, det vill säga bidrag som inte stiger i takt med inkomstökningen i ekonomin som helhet, innebär att bidragen successivt blir mindre värda i förhållande till övriga inkomster. Detta innebär en försämring över tid av dessa stöd.

Ett tydligt exempel är barnbidraget, som höjdes med 100 kronor i månaden, till 1050 kronor, år 2005 och sedan dess har legat på samma nominella nivå. Under perioden 2005–2013 har hushållens inkomster ökat men barnbidraget har legat kvar på samma nominella nivå. Även höjningar i takt med inkomstutvecklingen, som inte reellt förbättrar barnbidraget, kräver aktiva politiska prioriteringar. Ett passivt förhållningssätt ger i stället en försämring av det reala värdet på bidragen till landets barnfamiljer. KI beräknar att en indexering av barnbidraget från och med 2013 skulle innebära en nivåhöjning för kostnaderna med drygt 3 miljarder år 2017.

Försäkringsinkomster, från exempelvis arbetslöshets- och sjukförsäkring, beräknas som en andel av inkomsten och följer därför till viss del inkomstutvecklingen. Men försäkringarna omfattas samtidigt av förmånstak, som innebär ett tak för vilken högsta inkomst som försäkringen omfattar. När inte dessa tak justeras upp i takt med inkomstökningarna försäm-

ras värdet av försäkringarna för dem med inkomster över taket.

Den högsta dagpenningen (taket) i arbetslöshetsförsäkringen var fram till 1993 indexerad med löneutvecklingen för industriarbetare. Sedan dess har reallönerna ökat med 48 procent. Taket för arbetslöshetsersättningen har endast höjts vid några enstaka tillfällen.¹⁷ År 2007 sänktes det delvis genom att det högre taket för ersättningen under de första 100 dagarna togs bort. Slutresultatet är att den högsta dagpenningen 2012 (på 680 kronor) reellt sett är *mindre* värd än den högsta dagpenningen 1993 (564 kronor). Arbetslöshetsförsäkringen har således urholkats mycket kraftigt i förhållande till lönerna.

Lönernas och högsta dagpenningens utveckling sedan 1993 Procent

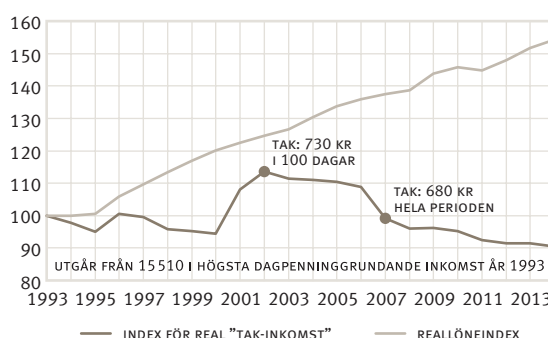

Diagram 4:2

Källa: SCB samt egna beräkningar

Som en följd av detta var det cirka 21 procent av löntagarna som fick en ersättning motsvarande 80 procent av sin inkomst i arbetslöshetsförsäkringen 2010. Taket är så lågt satt att endast de som har en lön på 18 700 kronor i månaden eller lägre kan få ersättning motsvarande 80 procent av lönen. År 2013 väntas 16 procent av löntagarna tjäna 18 700 kronor i månaden eller mindre. Då är deltidslöner, även mycket korta deltid, inräknade.

Förslag:

LO-ekonomerna anser att ersättningsgraden i a-kassan måste höjas bland annat genom att taket höjs. Vidare bör transfereringar till hushållen i form av kollektiva försäkringar och offentliga stödssystem automatiskt räknas upp i takt med löneutvecklingen.

Offentliga investeringar bör öka i takt med BNP

Det är svårt att veta vad som är en optimal nivå på investeringar i ett land. För höga investeringar i en eko-

¹⁷ Åren 1998, 2001 och 2002.

nomi riskerar att låsa upp för stora resurser medan alltför låga investeringar leder till en för liten kapitalstock och begränsar tillväxten. Ett vanligt antagande är att investeringarna på längre sikt ska växa i takt med BNP i löpande priser. Detta gäller även de offentliga investeringarna. Som en del i vårt efterfrågepaket föreslår vi ökade infrastrukturinvesteringar samt investeringar i bostäder.

Bostadspolitik är arbetsmarknadspolitik

Befolkningsökningen i Sverige har varit stor under 2000-talet, samtidigt som bostadsbeståndet har utvecklats mycket blygsamt. Efter andra halvan av 1990-talet går dessutom utvecklingen åt olika håll. Samtidigt som befolkningen över 19 år har ökat med mellan 50 000 och 80 000 personer per år sedan 2006 så har takten i bostadsbyggandet minskat från cirka 30 000 nytillkomna bostäder till cirka 20 000 per år.

Bostadsinvesteringar ger både en allmän efterfrågeskjuts till ekonomin och en lägre arbetslöshet. Samtidigt är tillgången på hyresrätter särskilt viktigt för en god rörlighet på arbetsmarknaden. En tydlig tendens i befolkningen är att det är storstadsregionerna som växer mest (tillsammans med ett antal universitets- och högskoleorter). Ett tidsbegränsat investeringsstöd till hyresrätter och studentlägenheter skulle ge en positiv effekt på svensk bostadsmarknad och vara en välbehövlig injektion i dagens ekonomiska situation.

Förutom nybyggnation finns även stora behov när det gäller renovering av det befintliga bostadsbeståndet. Samtidigt har Sverige antagit klimatmål för 2020 och 2050 som förutsätter en betydande minskning av energiförbrukningen i våra bostäder. Det behövs riktade insatser för att få till stånd de nödvändiga renoveringarna. Renoveringar är arbetsintensiva åtgärder, som därmed får påtagliga sysselsättningseffekter. Sådana projekt har dessutom kortare startsträcka för igångsättandet än nybyggnation.

Ett stöd till energieffektivisering av bostäder kan antingen ges i form av ett investeringsbidrag eller lån på fördelaktiga villkor¹⁸. Byggnadsarbetareförbundet framhåller fördelen med en lånemodell. Alternativet att ge ett investeringsbidrag innebär att fastighetsägarna själva måste klara finansieringen för projektet. Ökade bolåneräntor för hushåll och företag riskerar då att begränsa effekten av energibesparingarna.

ROT-avdraget ställer i dag inga krav på energieffektivisering. En tydlig kravspekifikation för att kunna få energisparlån gör att det finns en tydlig koppling till att faktiskt sänka energiförbrukningen i våra bostäder.

SABO har tidigare bedömt att 50 000 lägenheter

skulle behöva renoveras årligen till en genomsnittlig kostnad på 400 000 kronor per lägenhet till en sammanlagd kostnad på 20 miljarder per år. Ett investeringsstöd på 30 procent av investeringskostnaden skulle innebära en kostnad på cirka 7 miljarder kronor.

Möjligheten att göra ROT-avdrag omfattar inte hyreshus (cirka 3 miljoner personer bor i hyreslägenhet) eller bostadsrättsföreningar (finns cirka 28 000 i Sverige). Hyresgästföreningen har redovisat att 650 000 lägenheter behöver renoveras varav 350 000 omgäende. En mycket stor del av dessa ligger i miljonprogramsområden. En utvidgning av ROT-avdraget till att även omfatta hyreshus skulle sannolikt dessutom ge avdraget en mer positiv fördelningsprofil.

Att stimulera renovering och tillbyggnad genom ett tidsbegränsat ROT-avdrag är en effektiv åtgärd för att motverka låg efterfrågan och konjunkturarbetslöshet. Ett permanent ROT-avdrag blir dock enbart en subvention till byggbranschen med oklart syfte. LO-ekonomerna anser att det permanenta ROT-avdraget bör omvandlas till ett tidsbegränsat avdrag och därmed avvecklas år på några års sikt.

Förslag:

- Inför ett tidsbegränsat investeringsstöd till hyresrätter och studentlägenheter.
- Överväg någon form av subvention till energinvesteringar i bostäder, exempelvis i form av energisparlån.
- Utvidga ROT-avdraget till att omfatta hyreshus och bostadsrättsföreningar. Gör det tidsbegränsat.

Statsfinanserna ska vara långsiktigt hållbara

Det råder i dag en bred konsensus kring att ett finansiellt ramverk för de offentliga finanserna är önskvärt för att skapa långsiktig hållbarhet i finansieringen av de offentliga verksamheterna. Långsiktig hållbarhet säkras framför allt via det budgetpolitiska ramverket. Frågan om huruvida finanspolitiken är hållbar i ett längre perspektiv bör innehålla synen att de offentliga välfärdssystemen på lång sikt ska kunna upprätthållas med befintliga finansieringslösningar, utan att den offentliga skulden utvecklas på ett ohållbart sätt.

Syftet med ett saldomål är att skapa en indikator för hur en avvägning mellan skatter och utgifter bör se ut för att skapa långsiktigt hållbara offentliga finanser, en jämn fördelning av resurser mellan generationerna, ekonomisk effektivitet (det vill säga skatter ska inte höjas och sänkas ”i onödan”) samt tillräckliga marginaler så att stora underskott kan undvikas även vid en aktiv finanspolitik i samband med lågkonjunkturer.

Det är framför allt överskottsmålet som är styrande när regeringen bedömer reformutrymmet, eller utrym-

¹⁸ Se exempelvis Byggnads förslag till energisparlån i *Energieffektivisering av bostäder – En rapport från Byggnads om klimatpolitiska utmaningar och hur vi kan ta tillvara tyska erfarenheter av energisparlån*, Byggnads, juni 2012

met för den ekonomiska politiken under det närmaste året. LO-ekonomerna anser att synen på reformutrymme bör styras av vilken finanspolitik som är hållbar på lång sikt. Men detta förhållningssätt bör även kompletteras med synen att det egentliga reformutrymmet i själva verket är precis så stort som politikerna vill – reformer kan ju alltid finansieras.

Det har från första början stått klart att saldomålets nuvarande formulering (1 procents överskott) är tillfällig och kommer att behöva ändras. Av taktiska politiska skäl har den sittande regeringen dock valt att se på den nuvarande formuleringen som permanent. Det är olyckligt eftersom det blir allt mer angeläget att föra en diskussion om saldomålets framtida utformning. De behov vi ser i den offentligt finansierade välfärden, och som vi beskriver i detta kapitel, är nu sådana att det finns starka skäl att överväga ett annat mål som de närmaste åren skulle kunna vara balans.

Vi föreslår ett tillfälligt reformpaket omfattande 70 miljarder kronor, varav permanenta reformer motsvarande 55 miljarder. Vi har visat att detta rymms inom ramen för långsiktigt hållbara offentliga finanser, enligt både KIs och Finansdepartementets beräkningar. Dock skulle en sådan utgiftsökning bidra till att de offentliga finanserna inte uppnår ett överskott på en procent av BNP inom de närmaste åren.

Vår syn är att regeringen nu bör lägga fram ett paket av satsningar som innefattar pengar till kommunerna, höjda ersättningsnivåer och investeringar i bostäder. Detta görs i form av en efterfrågestimulans men är till stor del strukturellt betingade åtgärder. Dessa satsningar ska motsvara en långsiktig politisk viljeinriktning att bibehålla det offentliga åtagandet på dagens nivå, det vill säga se till att värdet inte urholkas över tid. För att detta dessutom ska fungera som kraftigt konjunkturförstärkande och bidra till att minska arbetslösheten måste åtgärdspaketet åtminstone i ett första skede vara ofinansierat. I takt med att konjunkturen vänder uppåt mot fullt kapacitetsutnyttjande och en ekonomi i balans är det möjligt att finansiera förslagen. Som beskrivits ovan förefaller det dock inte vara nödvändigt sett utifrån den långsiktiga utvecklingen av de offentliga finanserna.

Om detta blir aktuellt vill vi gärna komplettera vårt förslag på utgiftssatsningar med några tänkbara förslag på finansiering. Till att börja med föreslår vi att ROT-avdraget görs tillfälligt, vilket innebär att det avvecklas inom några års tid. Vidare anser vi att det är rimligt att nedsättningen av arbetsgivaravgiften för unga slopas. Det finns en lång rad undantag och nedsättningar på skatteområdet som rimligen kan minskas. Momsområdet är ett sådant exempel, skatt på privat pensionssparande och den låga skatten på fastigheter ett annat.

Arbetsmarknadens funktionssätt avgör politikens effekter

Matchningen mellan arbetsökande och lediga jobb lyfts allt oftare fram som ett problem i den ekonomisk-politiska debatten. Frågan har bäring på vad som är möjligt att åstadkomma med ekonomiska stimulanser. Om det inte är möjligt att fylla vakanser med arbetsökande får en expansiv penning- eller valutapolitik liten effekt på arbetslöshet och sysselsättning. Däremot kan inflationen ta fart om ökad efterfrågan leder till att arbetsgivare vill anställa samma personer och konkurrerar med höjda löner.

Hur väl matchningen fungerar är dock svårt att mäta. I stället får man förlita sig på skattningar och indikatorer. I detta avsnitt studerar vi bristtal, den så kallade Beveridgekurvan och övergångsfrekvenserna till arbete. Vi ser inga tecken på att problemen är så stora som det målas upp i debatten. Att matchningen fungerar på bästa tänkbara sätt är dock viktigt för att vi ska kunna ha ett fullt kapacitetsutnyttjande. Vi föreslår därför också en politik för förbättrad matchning.

På kort sikt kan matchningen underlättas genom bland annat aktiv och kompetenshöjande arbetsmarknadspolitik, arbetsförmedling och ökad geografisk rörlighet. På längre sikt handlar matchning till stor del om att ungdomar utbildar sig för att möta arbetsmarknadens behov och att vuxenutbildningen ger möjligheter att omskola eller vidareutbilda sig senare i arbetslivet.

Bristtalen indikerar inte en försämrad matchning

Andelen företag som uppger att det föreligger brist på arbetskraft ökade något det sista kvartalet förra året något, men nivån är fortfarande relativt låg både i absoluta tal och relativt sysselsättningsförändringen. 16 procent uppgav att det förelåg brist på arbetskraft sista kvartalet 2012 jämfört med 23 procent i snitt åren 1996–2012. Vid andra tillfällen då sysselsättningen har utvecklats så långsamt som nu har bristtalet varit un-

Brist och sysselsättning i näringslivet

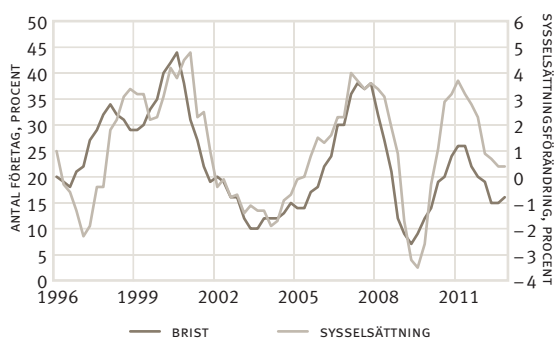

Diagram 4:3

Källa: KI och SCB

gefar lika lågt. Bristtalen indikerar alltså inte försämrade matchning.

Beveridgekurvan säger inte allt

Ett traditionellt sätt att sammanfatta effektiviteten i matchningen på arbetsmarknaden på är i så kallade Beveridgekurvor. Dessa visar antalet vakanser (här mätt som antalet kvarstående platser på arbetsförmedlingen) och arbetslösheten (här mätt enligt den gamla svenska arbetslöshetsdefinitionen). Diagram 4:4 visar Beveridgekurvan för perioden 1980 till 2012. Kurvens lutning beror på att vakanstalen är höga när den totala arbetslösheten är låg och tvärtom. Var i diagrammet kurvan är placerad beror på hur väl matchningen av lediga arbeten och arbetssökande fungerar. Om kurvan ligger nära det nedre vänstra hörnet tyder det på att matchningen fungerar väl – både vakanstalen och arbetslösheten är låga.

Eftersom andelen av alla lediga jobb som anmäls till arbetsförmedlingen förändras över tiden ska man inte jämföra nivåerna över längre perioder. Vi ser dock att matchningseffektiviteten, mätt på detta sätt, ser ut att ha försämrats eller förbättrats ett antal tillfällen, exempelvis åren 1983, 1989 och 2001. Även år 2009 eller 2010 ser det ut att ha skett en försämring av matchningen.

Mycket enkelt kan rörelser längs en Beveridgekurva tolkas som cykliska variationer i arbetslösheten, det vill säga variationer på grund av ett förändrat konjunkturläge medan skiften i kurvans placering kan tolkas som strukturella förändringar.

I matchningsfunktioner relateras antalet matchningar, det vill säga antalet personer som har fått jobb till antalet arbetslösa och antalet vakanser i ekonomin. Riksbanken har gjort skattningar på data från Arbetsförmedlingen för perioden januari 1992 till september 2012 som pekar på att matchningen har blivit mindre effektiv efter hösten 2008. Riksbankens slutsats är att

det på grund av detta kan ta längre tid att nå en lägre arbetslöshet.¹⁹

Skattningarna ger inga förklaringar till den försämrade matchningen. Riksbanken nämner dock geografisk rörlighet och längre arbetslöshetstider som tänkbara förklaringar. Sambandet mellan geografisk rörlighet och vakanegrad har försämrats sedan 2008. Rörligheten borde, med hänsyn till hur det har sett ut tidigare, ha varit större under 2011 och 2012. Arbetslöshetstiderna har ökat och långa arbetslöshetstider kan förändra sökbeteendet samt leda försvagat humankapital och stigmatisering.

Mer förvånande är att Riksbanken förklarar arbetslösheten – inte fördelningen av arbetslösheten – med karaktäristika såsom härkomst, kort utbildning, hög ålder och funktionsnedsättning. Det är ett starkt antagande.

Att en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga försvårar matchningen till jobb ligger i sakens natur. (Det är därför viktigt att alla erforderliga hjälpmedel och stödinsatser sätts in.) Men det är inte givet att så många äldre och invandrare är okvalificerade för de lediga jobben. En del av förklaringen till att de är överrepresenterade i arbetslöshet kan vara att arbetsgivarna utan starka skäl väljer andra arbetsökande när utbudet av arbetskraft är stort.

Analysen av antalet arbetslösa i förhållande till antalet vakanser ska inte överanvändas. Det finns flera skäl att inte med Beveridgekurvan som underlag dra för snabba slutsatser om förändringar av den strukturella arbetslösheten.²⁰

- Den arbetslöshet som beror på efterfrågan kan förändras samtidigt som den strukturella arbetslösheten. Då sker ett kurvskifte och en förflyttning längs den nya kurvan samtidigt vilket kan vara svårt att särskilja. Det finns då ett behov av stimulanspolitik och strukturella åtgärder samtidigt.
- Vakanser tillsätts inte bara av arbetslösa utan också av latent arbetssökande och ombytessökande. Vad som ser ut som ett skift av kurvan behöver inte vara det om man också tar hänsyn till dessa sökande. I ekonomiska kriser kan relationerna mellan dessa grupper förändras.
- Arbetslöshet är inte det enda alternativet för dem som saknar jobb. De kan också välja att ställa sig utanför arbetskraften. Om benägenheten att tillhöra arbetskraften ändras kan det uppfattas som ett skift av Beveridgekurvan.
- Olika vakanser tar olika lång tid att fylla. I USA tillsätts till exempel vakanser i företag med hög personalomsättning snabbare än andra vakanser. Om färre lämnar sina jobb i företag som har hög perso-

Beveridgekurva 1980–2012

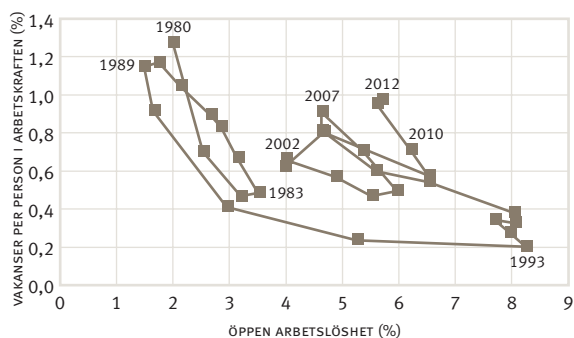

Diagram 4:4 Källa: SCB (AKU), Arbetsförmedlingen samt egna beräkningar

19 Sveriges Riksbank (2012), Penningpolitisk rapport, Oktober 2012.

20 Se Diamond, Peter A. (2013), *Cyclical Unemployment, Structural Unemployment*, NBER Working Paper 18761. National Bureau of Economic Research.

nalomsättning – eventuellt som en följd av krisen – blir resterande vakanser i högre grad sådana som tar längre tid att fylla.

- I USA har det också visat sig att små företag fyller sina vakanser snabbare än stora. Dessutom har det varit skillnad mellan små och stora företag avseende när i konjunkturcykeln de utvecklas starkast. Dessa skillnader innebär att matchningseffektiviteten bör öka när arbetslösheten ökar. Återhämtningen efter krisen har främst skett i små företag, vilket bör ha bidragit till ökad matchningseffektivitet i USA.
- Hur intensivt arbetsgivarna rekryterar har betydelse för matchningseffektiviteten. Intensiteten i rekryteringen kan förmodas öka när efterfrågan ökar.
- Rekryteringsprocessen kan förmodas gå långsammare när efterfrågan är låg eftersom det är många sökande till varje plats och arbetsgivarna dessutom kan ställa höga krav.

Flera fenomen som beror av konjunkturförloppet kan alltså uppfattas som att kurvan förflyttas.

Generellt ökade övergångsfrekvenser

Hur matchningen på arbetsmarknaden fungerar kan också studeras med hjälp av övergångsfrekvenserna från arbetslöshet till arbete. Diagram 4:5 visar sådana övergångsfrekvenser, vid olika inskrivningstider, för dem som var inskrivna på Arbetsförmedlingen som öppet arbetslösa eller i aktivitetsstödsprogram, åren 2006, 2009 och 2012.

Vi ser, för det första, att övergångsfrekvenserna blev betydligt lägre vid alla inskrivningstider i det försämrade arbetsmarknadsläge som rådde år 2009 jämfört med 2006. Oavsett hur länge man då hade varit inskriven²¹ på Arbetsförmedlingen så hade det blivit svårare att få jobb jämfört med år 2006. Under dessa år genomfördes stora förändringar i arbetsmarknadspolitiken och arbetslöshetsförsäkringen som kan ha påverkat benägenheten att skriva in sig på arbetsförmedlingen. Det förefaller dock osannolikt att det skulle vara en huvudförklaring till de minskade övergångsfrekvenserna.

För det andra ser vi att övergångsfrekvenserna ökade vid alla inskrivningstider (utom för dem som hade varit inskrivna i upp till fyra veckor där den minskade något) mellan år 2009 och år 2012. Det förbättrade arbetsmarknadsläget kom alltså alla till del, sett till arbetslöshetstidens längd. Det är en indikation på att arbetsmarknadens funktionssätt inte har försämrats genom kriserna. Den största ökningen i övergångsfrekvensen skedde för inskrivningstider på mellan 9 må-

21 Här räknas all inskrivning på Arbetsförmedlingen. Det innebär att den som övergår till arbete kan komma tillbaka som arbetslös med en längre inskrivningstid om han eller hon har fortsatt att vara inskriven på Arbetsförmedlingen till exempel som ombyttsökande eller i ett anställningsstöd.

Övergångsfrekvens till arbete efter inskrivningstid Procent

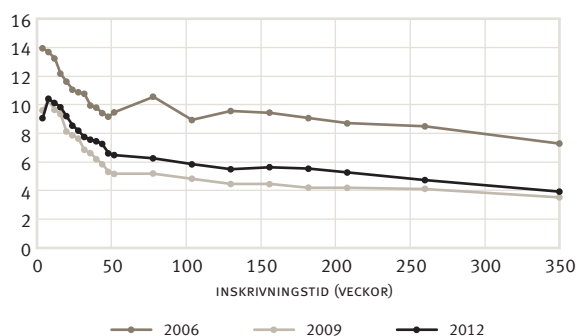

Diagram 4:5

Källa: Arbetsförmedlingen samt egna beräkningar

Värdena vid 350 v avser alla inskrivna > 312 v.

nader och 4 år (40 och 208 veckor). Ökningen i övergångsfrekvenserna är mindre markant för dem med inskrivningstider som är fyra år eller längre. Det är en relativt liten grupp. År 2012 utgjorde den gruppen 15 procent av dem som var inskrivna som öppet arbetslösa eller aktivitetsstödsprogram.

Olika slags sysselsättningssubventioner såsom anställningsstöd, nystartsjobb eller lönebidrag för funktionshindrade blir allt vanligare i övergångarna till arbete vid längre inskrivningstider. Vid 2 till 2,5 års inskrivningstid understöddes 39 procent av övergångarna till arbete av en sysselsättningssubvention år 2012 och vid 4 till 5 års inskrivningstid understöddes 49 procent. För personer med väldigt långa arbetslöshetstider skulle matchningen sannolikt försvåras avsevärt om de inte hade tillgång till dessa stöd. Förmodligen finns det också utrymme att förbättra matchningen och korta arbetslöshetstiderna om subventionsgraden höjdes och de kraftigaste subventionerna mer precist riktades till dem med störst svårigheter att få jobb.

Genom att jämföra övergångsfrekvenserna åren 2012 och 2006 ser vi, för det tredje, att det för inte mer än 7 år sedan var möjligt med avsevärt högre övergångsfrekvenser till arbete än vad förra årets siffror visar, för dem med flera års inskrivning på Arbetsförmedlingen. Varken två, fyra, eller sex års inskrivningstid behöver innebära utslagning från arbetsmarknaden. Därför behöver även de med långa inskrivningstider rustas inför en framtida konjunkturuppgång.

Utbildning är avgörande för etablering på arbetsmarknaden

Den höga arbetslösheten består av en rad olika problem. Det är viktigt att poängtera att etableringsproblemen på svensk arbetsmarknad inte är generella utan avgränsade. Utvecklingen visar att det sedan 1990-talskrisen

har skett en tilltagande polarisering mellan olika grupper på arbetsmarknaden när det gäller sysselsättning och arbetslöshet – men också när det gäller vilka som erbjuds kortare visstidsanställningar, som ofta uppfattas som otrygga av löntagarna – och tryggare tillsvidareanställningar med goda utvecklingsmöjligheter. Det finns tydliga och allvarliga klass- och könsrelaterade etableringssvårigheter på arbetsmarknaden. Polariseringsen innebär allvarliga avsteg från den svenska modellen och försämrar möjligheterna att åter nå full sysselsättning.

Arbetslöshetens klass- och könstrappa 2010

Arbetslöshet kvinnor och män utifrån utbildningsnivå, 20–64 år

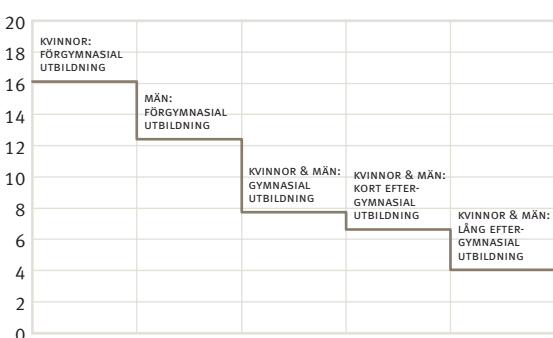

Diagram 4:6

Källa: LO (2013b)

En god utbildning är avgörande för etableringen på arbetsmarknaden och arbetskraftens olika utbildningsnivåer speglar klasskillnaderna i samhället. En oavslutad gymnasieutbildning har under 2000-talet blivit ett allt större hinder för etablering på arbetsmarknaden. Det syns tydligt i både sysselsättningsgradens och arbetslöshetens utveckling. Specialbeställd statistik från SCB visar att arbetslösheten för olika utbildningsnivåer och kön skiljer sig kraftigt åt.²² Högst arbetslöshet har kvinnor med förgymnasial utbildning. Även bland män med förgymnasial utbildning är arbetslösheten hög, men de har generellt sett något lättare att etablera sig på arbetsmarknaden än kvinnor i samma utbildningsgrupp. Längst ner på arbetslöshetens klass- och könstrappa finns män och kvinnor med längre eftergymnasial utbildning.

Hård konkurrens om jobben försämrar matchningen

Utbildningskraven på arbetsmarknaden har ökat under

de senaste två decennierna.²³ Det beror på två övergripande faktorer: strukturomvandlingen och arbetskraftens utbildningsexpansion. Utbildningsexpansionens utvecklingen är dock splittrad. Samtidigt som allt fler utbildar sig allt längre finns en förhållandevis stor grupp personer som inte avslutar sina gymnasiestudier, eller tar många år på sig att få slutbetyg från gymnasiet. Strukturomvandlingen innebär att lite mindre kvalificerade jobb försvinner och ersätts med lite mer kvalificerade jobb. Det resulterar i att arbetsmarknaden för framför allt dem som saknar gymnasieutbildning krymper. Denna process är dock långsam, och det är en vanlig missuppfattning att antalet mindre kvalificerade jobb skulle ha minskat så snabbt att arbetskraften inte har hunnit anpassa sig till de högre utbildningskraven. Tvärtom har arbetskraftens utbildningsnivå ökat snabbare än jobbets faktiska utbildningskrav. I dag har drygt hälften av alla anställda en längre utbildning än vad det nuvarande jobbet faktiskt kräver.²⁴ Konsekvensen blir en hårdare konkurrens om jobben från en allt mer välutbildad arbetskraft, vilket bland annat resulterar i att kraven att få ett arbete i många fall har ökat mer än kravet att kunna utföra samma arbete. De med kortare utbildning trängs då undan från "sin" del av arbetsmarknaden. Det leder till sämre matchning på arbetsmarknaden.

Den höga arbetslösheten spär på konkurrensen om jobben. Hård konkurrens om jobb som inte kräver mer än en kortare utbildning riskerar att leda till att löntagarna tvingas konkurrera med varandra på andra sätt än med sin utbildning och kompetens. Det kan exempelvis handla om att tvingas acceptera korta otrygga visstidsanställningar med få utvecklingsmöjligheter för att på så sätt erbjuda arbetsgivarna mer av så kallad numerär flexibilitet (att arbetsgivarna snabbt ska kunna säga upp delar av sin personal). Löntagarnas egen utbyttbarhet, genom att acceptera korta och otrygga anställningar, blir då ett sätt att konkurrera med andra om jobben. På samma sätt kan utvecklingen medföra en för Sveriges del ny form av låglönekonkurrens på delar av arbetsmarknaden.

Sysselsättningen för personer med kortare utbildning bestäms av tillgången på jobb totalt sett, andelen jobb med lägre utbildningskrav samt hur många av dessa som innehas av personer med längre utbildning. Det finns alltså en konjunktureffekt, en struktureffekt och en matchningseffekt.

22 Se LO (2013b), *Finnes: allt för få jobb – hur 2000-talet leder till ökad polarisering i sysselsättning och arbetslöshet*, delrapport 2, Arbetsmarknaden efter krisen,

23 LO (2013a), *Sökes: kompetent, flexibel och billig arbetskraft – hur arbetsgivarnas krav ökar polariseringen på arbetsmarknaden*, delrapport 1, Arbetsmarknaden efter krisen, LO.

24 LO (2013a) samt le Grand, Carl, Ryszard Szulkin, Andrey Tibajev och Michael Tähhlin (2013), *Vid arbetslivets gränser. Sysselsättning, matchning, barriärer 1974–2010*, Underlagsrapport 12 till den parlamentariska socialförsäkringsutredningen.

Satsa på att skapa fler kvalificerade jobb

Det råder generellt sett inte brist på mindre kvalificerade jobb och dessa jobb kommer inte att försvinna från arbetsmarknaden under överskådlig tid.²⁵ Denna bild bekräftas av Rune Åbergs studie som pekar på skillnaderna i jobbstrukturens förändring efter 1990-talskrisen och utvecklingen under finanskrisen.²⁶ Under krisen på 1990-talet försvann framför allt låglönejobb med lägre kvalifikationskrav, bland annat inom vård och omsorg, medan det under finanskrisen främst har varit jobb i mellanlönesciktet, inte minst inom industrin, med något högre kvalifikationskrav som har minskat.

Åbergs slutsats är att det har skett en jobbpolarisering på den svenska arbetsmarknaden sedan millennieskiftet. Det har inneburit att jobb med lägre kvalifikationskrav (små eller inga krav på utbildning) och jobb med högre kvalifikationskrav (som kräver längre eftergymnasial utbildning) har blivit fler, medan jobb med kvalifikationskrav däremellan (som kräver gymnasieutbildning) har minskat. Det beror bland annat på att den tekniska utvecklingen, inte minst informationstekniken, har bidragit till att vissa rutinmässiga jobb som krävde gymnasieutbildning har försvunnit, samtidigt som den nya tekniken har förenklat andra arbeten som har blivit fler.²⁷ Men sedan 2007 har även den förda politiken bidragit till jobbpolariseringen. Försämrade och dyrare arbetslöshetsförsäkring, hårda regler i sjukförsäkringen, sänkt arbetsgivaravgift för unga, RUT-avdrag och sänkt restaurangmoms är alla åtgärder som är inriktade på att skapa lågavlönade och mindre kvalificerade jobb. Till detta kommer att ökad inkomstspridning tenderar att öka efterfrågan på jobb med lägre kvalifikationskrav inom den privata tjänstesektorn.

Svårigheterna för personer med kort utbildning att få arbete kan motverkas, åtminstone delvis, genom att de mer kvalificerade jobben, som kräver gymnasieutbildning och eventuellt något års eftergymnasiala studier, blir fler så att personer med lite längre utbildning inte behöver konkurrera om samma jobb som personer med kortare utbildning. Det skulle förbättra matchningen på arbetsmarknaden. Därför bör jobbpolitiken främst fokusera på att skapa fler jobb i "mellanskiktet" så att personer med avslutad gymnasieutbildning, och kanske något års eftergymnasial utbildning, lättare kan hitta jobb som matchar deras utbildning. Det främjar även en positiv strukturomvandling och en långsiktigt hållbar arbetsmarknadsutveckling, till skillnad från en jobbpolitik som siktar på att skapa

fler lågkvalificerade och lågavlönade jobb, inte sällan på den otrygga delen av arbetsmarknaden.

Vid sidan av en politik som stödjer en positiv strukturomvandling med tillväxt av fler kvalificerade jobb är utbildningsinsatser nödvändiga för att höja utbildningsnivån bland dem med kortare utbildning. Det är särskilt viktigt att satsa på gymnasieskolans yrkesprogram, eftersom elevernas intresse att söka sig dit har minskat under de senaste åren, för att möta arbetsmarknadens behov av yrkesutbildad arbetskraft. Ambitiösa satsningar på att framför allt höja arbetskraftens lägsta utbildningsnivå är viktiga för att förebygga hög arbetslöshet. Det är det enda långsiktigt hållbara sättet att stärka chanserna till varaktig sysselsättning för personer med kortare utbildning. Det stärker även individernas omställningsförmåga och förbättrar deras möjligheter att matcha även framtidens krav på arbetsmarknaden.

Den könsuppdelade arbetsmarknaden måste brytas. I Sverige har kvinnor vid internationella jämförelser ett högt arbetskraftsdeltagande. Men kvinnors arbetskraftsdeltagande är generellt sett lägre än mäns oavsett utbildningsnivå, och under de senaste tjugo åren har arbetskraftsdeltagandet bland kvinnor som saknar gymnasieutbildning försämrats dramatiskt. Vid sidan av att se till att alla klarar gymnasiet måste kvinnornas arbetslinje stärkas. Det handlar inte minst om familje- och välfärdspolitik för att underlätta kvinnors deltagande i arbetskraften, och om rätten till tillsvidareanställningar på heltid.

Klass- och könsmönstren gäller för såväl inrikes som utrikes födda, med skillnaden att dessa mönster blir ännu tydligare för utrikes födda jämfört med inrikes födda. Utrikes födda är givetvis en heterogen grupp, men tenderar tyvärr ofta att ses som en homogen grupp. Det får ibland allvarliga konsekvenser, bland annat i den politiska retoriken och diskussionen om integration och etablering på arbetsmarknaden, men det visar sig också i att utrikes födda ofta möter extra höga krav från arbetsgivarna.

Vi föreslår:

- Slopa den jobbpolitik som ensidigt och specifikt riktar sig mot lägre kvalificerade låglönejobb.
- Främja en positiv strukturomvandling så att fler kvalificerade jobb skapas i "mellanskiktet".
- Fokusera utbildningssatsningarna på att höja arbetskraftens lägsta utbildningsnivå. Det inkluderar insatser för att säkerställa att alla elever kan få slutbetyg från gymnasiet.
- Stärk möjligheterna till vuxenutbildning för både studie- och yrkesförberedande utbildningar på såväl gymnasienivå som eftergymnasial nivå.
- Öka antalet platser i den yrkesförberedande arbets-

²⁵ Se LO (2013a).

²⁶ Åberg, Rune (2013), *Tjugohundratalets arbetsmarknad – fortsatt uppkvalificering eller jobbpolarisering?* Ekonomisk Debatt nr 2 2013.

²⁷ Åberg (2013) samt Gellerstedt, Sten (2011), *Fler arbeten måste få utvecklande jobb – inte digital Taylorism*, LO.

marknadsutbildningen från dagens knappa 12 000 platser till 40 000, och fördubbla samtidigt antalet platser i den förberedande arbetsmarknadsutbildningen till cirka 30 000 platser.

- Erbjud fler arbetslösa med långa arbetslöshetstider subventionerad sysselsättning.
- Rikta intensivare förmedlingsinsatser till alla arbetslösa som behöver det, oavsett arbetslöshetsperiodens längd.
- Utforma familje- och välfärdspolitiken för att understödja deltagande i arbetskraften.

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna har sedan 1947 publicerat en serie konjunkturrapporter, *Ekonomiska utsikter*. Rapporterna kommer två gånger om året, vår och höst.

I *Ekonomiska utsikter* analyserar och diskuterar LO-ekonomerna den samhällsekonomiska utvecklingen i Sverige och omvärlden.

En viktig uppgift för LO-ekonomerna är att påverka den samhällsekonomiska debatten. I rapportserien presenteras analyser och argument som bygger på arbetarrörelsens grundläggande värderingar, med LO-förbundens medlemmar i fokus. Den ekonomiska debatten i vårt samhälle präglas ofta av andra värderingar. *Ekonomiska utsikter* bidrar därmed till att bredda och nyansera den samhällsekonomiska debatten, ge motbilder, alternativa analyser och nya argument.

Rapporten beställs från LO-distribution:

lo@strombergdistribution.se

Telefax: 026-24 90 26

April 2013

ISBN 978-91-566-2872-6

www.lo.se